

MODRA
PTICA
LETOIV.

M O D R A P T I C A

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 1. ŠTEVILKE

DECEMBER

Vladimir Bartol: Razputin

Dora Gruden: Ah ti ...

Filip Kalan: Pustolovci

Milena Mohoričeva: Prva ljubezen gospodične Marine

Viktor Dyk: Trije sentimentalni trenotki Karla Vojteha

Poročila

Razno

Iz založbe in uredništva

RAZPUTIN

VLADIMIR BARTOL

(Ob knjigi Fülöpa-Millerja »Sveti satan«)

Najstrahotnejše pa je to demonično, če se prevladujoče javlja v kakšnem človeku... Niso to zmerom najodličnejši ljudje, niti po duhu niti po darovitosti, in redko nam jih priporoča srčna dobrota: toda ogromna moč izhaja iz njih in neverjetna je sila, ki z njo delujejo na vsa živa bitja, da, celo na elemente, in kdo more povedati, kako daleč bo segel tak učinek?

Goethe: Dichtung und Wahrheit, IV. del.

1

Zgodba Grigorija Jefimoviča Razputina se čita kakor pravljica ali legenda. Preprost mužik, kmet iz Pokrovskega sela v Sibiriji, pride v Petrograd, rezidenco vsemogočnega carja vseh Rusov, in začne samostalno odločevati o politiki in usodi države. V nekaj mesecih postane najvplivnejša osebnost v Rusiji, mož, ki se mu klanjajo knezi, vojvodinje in ministri, ki ga obožujejo množice, pred katerim trepečejo sovražniki in zavistneži in ki ga nazivljata car in carica »prijatelj« in »rešitelj«. In vse to se ni morda zgodilo pred stoletji, v »sivi davnini«, marveč v naši dobi, pred petnajstimi leti.

Nekaj skrivnostnega in nerazložljivega je s tem človekom. Vsi očividci pripovedujejo enoglasno, kako silovit je bil njegov osebni vpliv na vse one, ki so prišli z njim v dotiko. Na svojo okolico je deloval kakor elementarna sila, ki ji ni moči izbeči. Celó njegov morilec, hladnokrvni in rafinirani knez Jusupov, ki se je od vsega početka zavaroval zoper to učinkovanje s sovraštvom, bi bil ponovno skoraj podlegel njegovi magnetični moči. In vendar je bil Razputin preprost kmet, popolnoma nezobražen, ki je umel čitati in pisati komaj za silo. Tudi njegova inteligenca je bila kemaj povprečna. Ali v njegovih izrekih, v njegovih odločitvah je bila neka preprosta modrost, ki je skoraj zmerom osupnila neskončnih vijug in zapletenosti vajene diplomate.

Ta čudežni človek je priromal v Petrograd v času, ko je začela močno rusko carstvo od znotraj že močno razjedati bolezen. Poraz v vojni z Japonci, atentati na državnike in javne funkcionarje, upori, poizkušene revolucije in nad vsem tem onemogli teror slabiča Nikolaja II., ki se je najrajši zatekal pred odgovornimi odločitvami in dejanji, ki jim ni bil kos, v svojo zakonsko idilo in k svoji zbirki znamk — vse to so bili jasni znaki naraščajočega razkroja v ruskem carističnem kolosu. Preko prostrane zemlje so hodili romarji in ustanavljalci novih verskih sekt, čarodeji in proroki, mazači in padarji z Vzhoda, h katerim se je zatekalo

obupano ljudstvo, ki so ga tlačili in izmозgavali nesposobni in koruptni ministri in guvernerji. Vstajali so mogočni pridigarji in silni gromovniki in slikali ljudstvu mračno bodočnost, pozivajoč ga k pobožnosti in pokori za grehe. Vzhodnjaki, reakcionarni čuvarji tradicije, so bili v ostrem sporu z izkoreninjenimi in domači zemlji odtujenimi Zapadnjaki. V vsem tem kaosu ni bilo, lahko bi rekel, niti ene same politične glave, ki bi bila nadpovprečna in bi natančno vedela, kaj hoče.

V to strahovito zmedo je prišel Razputin s svojo preprosto kmečko pametjo in zagrabil v politično kolesje. Nekoč pobožen romar, potem razuzdanec in zopet prorok, ki je oznanjal ljudem resnico o očiščenju po grehu, čudodelnik, o katerega nadnaravnih sposobnostih so krožile med ljudstvom cele legende, je naenkrat postal središče političnega vrveža in sicer zaradi neomejenega vpliva, ki ga je imel nad carjevo rodbino. Mladi carjevič je bolehal za hemofilijo, ki ji takrat zdravniki niso vedeli pomoči, in bil v neprestano nevarnosti, da izkrvavi. Razputinu se je posrečilo, da je zaustavil tok bolezni. In že je bila njegova usoda tesno povezana z usodo carja in cele države. Kmalu je postal v njej najvplivnejši mož...

2

Človekova notranjost, njegove duševne sile in sposobnosti se odražajo v njegovi zunanosti, v njegovih dejanjih, kretnjah, navadah, skratka: v vsem njegovem delovanju navzven. Kakšen je bil tedaj mož, ki mu je bila ob zatonu carske Rusije dodeljena tako važna zgodovinska naloga? Slike in pričevanja onih, ki so ga osebno poznali, nam ga prikazujejo kot velikega koščeneга moža z dolgo, razmršeno brado in prav takimi lasmi. Njegov obraz je nelep, grobo tesan, njegove oči majhne, vodeno plave in tesno drugo ob drugem. Ali neverjetno učinkujoč je bil pogled iz njih. Pred trenutkom še mil in dobrodušen, je postal naenkrat srep in prodoren, kakor bi se zavrtal človeku prav v srce. Drugi element, po katerem se je manifestiral vpliv njegove osebnosti na ljudi, je bil njegov glas. Globok in blagodoneč zdaj, se je lahko bliskoma izpremenil in postal oster, rezek in ukazujoč.

Ali oboje, tako oči in barva glasu, so zunanji činitelji, ki jih je najlažje opaziti in si jih zapomniti. Tudi človek najrajši išče v njih vzrok, da je podlegel vplivu neke osebnosti. Veliko značilnejše za tega izjemnega moža se mi zdi, kako je umel občevati z ljudmi. V tem načinu je nekaj podobnega, kakor nam sporoča sv. pismo o starih prorokih. Razputin je tikal carja in carico, ju objemal in poljubljal, jima grozil in grmel nanju; prav tako se je vedel proti knezom in vojvodinjam, proti ministrom in generalom. Mužik ali plemič, delavec ali minister, nadškof ali neizobraženi romar, dà, celo živali in vsa druga živa bitja — vseeno mu je bilo, proti vsem je bil enakopraven in neposreden. Zdi se, da njegovo srce ni poznalo ne hinavščine in ne pretvarjanja, kar je oboje posledica strahu.

Ali pa je bil ves ta njegov prostodušni nastop samo genialno zamišljeno in še genialneje izvedeno šarlatanstvo? Nemara spretna, rafinirana sleparija? Goljufija? Njegovi besni nasprotniki so pisali o tem dolge pamflete, dà, tiskali so cele knjige. Zakaj prav ta njegov način občevanja z mogotci je najbolj osupnjeval njegove sodobnike.

Tri možnosti vidim: Ali da je bil Razputin slepar; ali da je bil blazen; ali da je imel neko skrivno, morda celo samemu sebi ne prav zavestno vedenje o samem sebi, o svojih silah in sposobnostih, ki mu je vlivalo njegovo neverjetno samozavest. Da Razputin ni bil slepar (vsaj zavesten ne; in samo tak je lahko zares slepar), za to govori vse njegovo dejanje in nehanje. Nobene svojih slabosti ni prikrival ljudem: bil je razuzdanec, pohotnež, ženskar, pijanec, spokornik; njegova sposobnost, pretvarjati se, je bila minimalna. Ves njegov način občevanja z ljudmi je pričal o vprav ginljivi prostodušnosti in iskrenosti. Ni poznal in tudi ni ljubil ovinkov.

Če je normalen samo siti in zadovoljni filister, potem je bil Razputin norec in z njim vred vse, kar je izredno in nadpovprečno. Ali zdavnaj je že ustanovljeno, da povprečnost ni enakovrdna z normalo in z duševnim zdravjem. Če je bila Razputinu sojena nenavadna usoda, je to samo znak, da je bilo v njem samem nekaj nenavadnega. Njegovi izreki, njegova dejanja pričajo o neki preprosti modrosti; toda ta preprosta modrost ni ono izredno, kar ga je bilo privedlo v družbi tako visoko; ono izredno v njem je bila neka *magnetična, sugestivna moč*, ki jo je izžarevala njegova osebnost in kateri ni mogel odoleti skoraj nobeden. Ta neznana sila je pri njem zavzela tolikšen obseg, kolikršnega poznamo samo pri zelo redkih voditeljih množic: pri svetopisemskih prorokih, pri kakem Mohamedu ali pri kakem Napoleonu.

3

Kaj je bistvo te skrivnostne, na ljudi in okolico učinkujoče, »usodo delajoče« sile? Besedi »sugestija«, »hipnoza« ne povesta ničesar. Sposobnost, ki jo izražata, je dana tudi zelo povprečnim zemljanom, šarlatanom in »salonskim magijcem«. — Moč volje, silna koncentracija na en sam cilj, organizirajoč, urejajoč duh? Če v tem pogledu primerjamo Razputina recimo z Napoleonom, opazimo ogromno razliko. Ne samo, da ločita slednjega od prvega ogromna izobrazba in superiorna inteligenca. Napoleon je bil človek, ki si je bil zastavil visok cilj, za čigar dosego je smotrno uravnovesil in izbral vse svoje telesne, umstvene, čustvene in moralne sile. »Urejevalec kaosa« ga imenuje Merežkovski. Razputin je bil ta kaos sam. Ko ga je bila čudovita usoda zanesla na njegov visoki položaj, se je brezciljno predal vsem vetrovom. Popival in bratil se je s knezi in mužiki, postavljal in odstavljal je ministre, cerkvene dostojanstvenike in guvernerje, vmes počenjal prave orgije z ženskami, se zopet postil in kesal, ozdravljaj bolnike, podpiral siromake, učil svojo filozofijo očiščanja preko greha in zraven spletkaril s spletkarji, mešetaril z mešetarji, podkupoval in se dal podkupovati. Njegovemu dejanju in nehanju je manjkal trden in določen cilj. Zakaj njegovega »očiščevanja preko greha« ne moremo smatrati za neki trdno določeni smoter; to je široka, mislim da precej široka koncepcija življenja. In vendar — njegov vpliv je bil ogromen. Tolikšen, da lahko rečemo, da je bila v njem zajeta usoda celotne carske Rusije pred njenim propadom. Torej tudi urejajoči duh, trdna, v en cilj usmerjena volja ne moreta biti tisti »usodo delajoči«, razmere preobrazujoči in ljudi podjarmljajoči činitelj. Morda se je ta skrivnostna sila manifestirala pri Napoleonu na ta način. Ali videli smo, da je bil Razputin ves drugi. Tudi Napoleon je vedel,

da mu je narava dodelila izredne sposobnosti in mu namenila zato izredno usodo. Odtod njegova sigurnost v nastopu in občevanju z ljudmi; ali tej njegovi sigurnosti so bile stavljene meje. Ko je s svojim bratom Lucienom pripravljaval veliki prevrat, ki ga je dovedel do konzulovanja in pozneje do cesarstva, je moral, vaje vojašnice, prvič javno nastopiti pred meščansko inteligenco. In tu mu je odpovedala njegova samozavest. Razputinu ni odpovedala nikoli, niti pred cerkvenimi, niti pred posvetnimi mogotci, niti pred učenjaki in najvišjo inteligenco. Bil si je zmerom in nasproti vsakomur enak. Prostodušen in suveren obenem.

Ta njegova neomahljiva samozavest je tisto, kar človek, ki o tem razmišlja, najtežje razume. Zares, ta mož je moral nekaj vedeti o sebi in o svetu, kar večina drugih smrtnikov ne ve. Pred to preprosto kmečko pametjo so popadale vse od pamtiveka ustanovljene socialne razlike; pred njim je obstal samo človek, ne, samo živo bitje, in to je pretehtal. Merilo, da je nekoga izbral za ministra ali cerkvenega dostojanstvenika, mu niso bili niti znanje, niti druge sposobnosti, marveč samo ugodni vtis, ki ga je nekdo napravil nanj. Stvarno se je v tem pogledu velikokrat motil; ali zanj je bilo »stvarno« nekaj popolnoma drugega. »Stvarno« je bilo zanj, da je bil nekdo predvsem in samo človek, bodisi z napakami ali brez, le da je bil tak, kakršen je v resnici. Nikogar se ni bal, čeprav je vedel, da mu sovražniki strežejo po življenju. Dejal je: »Dokler bom jaz živel, tako dolgo se tudi carju ne bo nič pripetilo.« Tako je svojo usodo s preprostim ali zato tem trdnejšim sredstvom navezal na ono carja in njegove rodbine in preko te na usodo cele carske Rusije.

4

Nudi se nam vprašanje, kaj je bilo tisto, kar je o sebi vedel in ki mu je vlivalo njegovo brezmejno samozavest in vero vase. Nedvomno je, da se je čutil poklicanega za nekaj izrednega. To njegovo prepričanje ni bilo morda kakšna boleсна ambicija ali slučajna domislica, ki jo omaje prvi poraz. To prepričanje je bilo del njegovega bistva, del njegove osebnosti. V svojo misijo je verjel, kakor verujejo samo resnični izvojljenci ali pa blazneži.

Ali odkod je črpal to vero vase? Tu trčimo ob skrivnost velikih osebnosti, ob skrivnost njihovega dejstvanja in njihovih uspehov. Nekaj točk je, ob katere se za silo lahko opremo. V ogromnem kaosu, v siloviti zmedbi in zapletenosti življenja takratnega Petrograda — njegova jasna, preprosta preudarnost. S čimer so si drugi ubijali glave mesece in mesece, reševali in sejali, to je on odločil v trenutku. Njegove sodbe, njegovi nasveti se nas dojmijo v svoji preprosti prepričevalnosti kakor *intuitivna spoznanja vidcev*. Zato je lahko vkljub svoji neizobraženosti in skromni inteligenci mogel vplivati na mogotce in imenitnike tega sveta. Zakaj spričo njegove preproste jasnosti se nam zde zapletene vijuge visoke ruske diplomacije klavne, smešne. Ta *jasnovidnost v stvarih življenja*, in naj je bila še tako preprosta, mu je morala dati veliko od njegove sigurnosti. Vsi oni, ki jim ni bilo dano, tako naglo in s tolikšno gotovostjo pogledati v jedro stvari, so se morali čutiti slabejše ali vsaj odvisne od njega.

In še neko dejstvo nam daje oporo, da si moremo razlagati njegovo samozavest in njegovo neustrašenost in iz teh izviraajoči vpliv na ljudi.

Njegov morilec mu je dal tako količino strupa (ciankaliija), da bi zadostovala za uničenje velike družbe. Razputin jo je použil brez vidnega učinka. Nato ga je iz neposredne bližini večkrat prevrtal s krogli iz samokresa, s pajdaši obtežil z verigami in vrgel v Nevo. In ko so našli truplo, so ugotovili, da je bil, ko so ga pahnili v vodo, še živ; zakaj eno roko si je bil še osvobodil in se šele nato utopil.

Zavest tako ogromne življenjske sile, tolikšne vitalitete, mu je morala dajati občutek vsaj relativne neuničljivosti.

Njegova osebnost je morala izžarevati tisto strahovito silo, ki jo izžareva n. pr. tiger na divjad v džungli. Ta njegov učinek na soljudi je le še stopnjeval v njem samozavest in vero vase. In tako je verjetno šlo to delovanje, učinkujoč na okolico in zopet iz tega učinkovanja se hraneč, vse do one višine, ko mu je bila dana oblast nad carjem, cerkvenimi in posvetnimi mogotci. V njem lahko gledamo utelešenje kaotičnega stanja Rusije pred boljševiško revolucijo. Zakaj kmalu za njegovim padcem je strmoglavil car in z njim ves dotakratni ruski državni in družabni sistem.

*

Dogodki so še tako blizu, da je težko dobiti pravo distanco in pravičen pogled na to dobo in njeno osrednjo osebnost — Razputina. Knjiga Fülköpa Millerja »Sveti Satan«, podprta s številnimi slikami in dokumentarnim materialom, nam je pomemben kažipot v ta kaotični čas in v tega skrivnostnega moža. Čita se vkljub očuvanju največje stvarnosti kakor najbolj napet roman.

AH TI...

DORA GRUDEN

Ah ti,
čuj duše vzdih v ta motni čas:
kje nam je cilj, kaj hočemo mi vsi,
ki skrivamo v roké obraz
v brezupu mračnem,
ki blodno iščemo iz večnih zmot,
ki grebemo po dnu srcá temačnem
za zadnjim svetlim vzgonom za na pot.

Ah ti,
ves v svoji temni strasti:
daj luči, smeha mi,
in misli svetlih — ne propasti!
O, ta mrak vsakdanji praznih dni!
Če z mano čutiš kot nekdam,
ti v duši utihla struna še zveni,
da si ubil nje nežni spev — povej zakaj?

PUSTOLOVCI

FILIP KALAN

I

Tiste dni, ko je gospod Sebastijan Dihur še stanoval v Koršakovi vili, je bila kajpak že jesen; doli za vrtom, kjer je šla cesta proti parku, so bili kostanji v vrhovih že zdavnaj rumeni, in včasih je nenadna sapa tresla zastore za odprtimi okni v hiši: potlej je v sobah zadišalo po neki omamni, zamirajoči toploti, ki je kmalu ne bo več. Zakaj čez nekaj dni bo morebiti že začel jesenski dež, ljudje se bodo stiskali ob hiše in hodili bodo drug mimo drugega z zavihanimi ovratniki in z rokami v žepu, tu pa tam bo kateremu padla težka kaplja na klobuk in mož bo nevoljno stresel z glavo. Drugega pa se ne bo nič zgodilo. Dolgčas bo.

To dvomljivo občutje, ki je v marsičem spominjalo na šolske naloge pubertetnikov, je bilo trenutno vsa notranja opora v nejasnih mislih gospoda Sebastijana. Pred dobro uro je še dremal v kavarni, kjer je poslušal regljanje malomestne ženske gospode pri bridgu, in vrnil se je prav tako len, prazen in naveličan samega sebe kakor je bil odšel z doma. Potlej je v svoji sobi stopal nekaj časa iz kota v kot s cigareto v ustih in se krčevito trudil, da bi začel kaj stvarnega misliti. In popoldan se je nagnil k večeru, večerne sence so se razpotegnile pod kostanji in gospod je sedel k oknu.

Dremotni in v otožne jesenske barve zaviti večer je deloval nanj z ono porazno in jalovo sanjavostjo, ki se človeka oprime v majhnih, zabitih gnezdih, kjer je edina zanimivost skrita v barvitosti ulic in v pokrajinski kulisi za njimi: sanjavost kot mamilo za ljudi, ki so nekoliko trudni in nimajo pravega opravka na svetu, prijetna laž, v katero lahko skriješ svoje jalove misli, ki se zde potlej v tej slikoviti kopreni lepše, varljivejše in polnejše, ker njihova trohnoba ni več tako očitna — zakaj ta koprena jim daje videz sadu, ki je sicer pozen in zrel, ali še zmerom nekam zdrav, lep in poln sladkega soka.

Kalni kaos takšnih melanholičnih in nekoliko hohštaplarsko trudnih kombinacij, cigareta v večernem somraku, malomeščanska otožnost, ki je kakor kuga razlita po nekaterih pokrajinskih gnezdih, možganska zaspanost in neodločnost lastnega hotenja — iz teh elementov je izgo-ljufal gospod Sebastijan Dihur svojo nezanimivo in prazno zgodbo zadnjih dni v varljivo, z lepim, gladkim lazurjem popleskano pustolovščino. Ta spominska telovadba, ki je posamezna doživetja nanizala drugo poleg drugega brez ostrega notranjega konflikta, preoblikovala vse skupaj v pisano nejasnost, ki je prijala zaspanim mislim s svojo slikovitostjo, ta telovadba je bil ves popravek današnjega popoldneva.

Dejstev je bilo malo v tej zgodbi, zakaj gospod Sebastijan ni ljubil dejstev, ker so dejstva škodovala njegovemu pojavu v družbi. V spominu se mu je vse mesto preoblikovalo v zabito obmejno gnezdo, kjer so se šopirili državni uradniki, upokojenci iz cesarsko kraljeve Avstrije, nemškutarji, mali trgovci, navidezni hohštaplerji, namišljeni elegani in debele klepetulje iz boljše družbe, ki izživljajo svojo preobilico energije v štacunah, na trgu in v kavarni. In kaj? Nenadoma je v tem

gnezdu velikansko razburjenje, skrivnostno bedaste govorce krožijo od ust do ust: Mlad človek z dobro urezano obleko; s črnimi brki, ki nalahno vise čez ustne kote; z dimom od cigarete okrog sebe in z smehljajem na licu, ki bi lahko pomenil neznansko mnogo, da bi tudi ta smehljaj ne bil samo krinka in pripomoček kakor brki, obleka in dim od cigarete. Skratka, znani pojav meščanskega disidenta, izgubljen človek, individuum, ki je priromal vrag si ga vedi odkod in prinesel s seboj samo svojo dvomljivo zunanost, svoje eksotične brke in svoje čudno ime, reci in poslušaj: Sebastijan Dihur. To je bilo vse. Stara zgodba; poznamo iz časopisov in literature. Danes ali jutri pa si bo kupil ta gospod vozni listek za kamorkoli, sedel bo na vlak in mestne klepetulje ga bodo do druge jeseni gotovo pozabile. Kaj bi to, ljudje prihajajo in odhajajo, kdo bi se menil za to. Do drugega ponedeljka bodo sicer gospe pri bridgu še zmerom ugibale, odkod njegov nagli odhod; smehljale se bodo s svojimi znanim, vsevednim smehljajem in kovale smešne pravljice o nekem upokojenem ritmojstru Koršaku, kjer je stanoval omenjeni individuum; pridale bodo v zgodbo še ritmojstrovo ženo in si namigovala o nečednih dogodbicah, ki so se morale zgoditi v vili za parkom — in o pravih dejstvih bodo vedele prav tako malo kot poprej. In polagoma se bo vse spet pomirilo, ženska gospoda bodo kot doslej otepala bridge v kavarni Central in razgovor med tem popoldanskim bridgem bo krenil drugam; dež bo, jesen bo, po cestah bodo mlakuže, dolgčas bo.

Do tega zaključka se je pritelovadil gospod Sebastijan zmerom in kakorkoli je obračal svoje doživljaje zadnjih dni, in prav ta zavoj v njegovih miselnih kombinacijah ga je neznansko dražil, ker je bil tako naraven in se je docela prilegel njegovemu položaju. Vrag vzemi takšne možgane: zmerom ista pesem, trapasta, provincijalna, enolična, nezanimiva in neizbežna kakor vsak konec v njegovih pustolovščinah, dolgčas kakor od same važnosti napihnjena časopisna vest.

Maribor, recimo; tega in tega dne, leta tisoč devetsto in tako naprej. Sinoči je izginil iz našega mesta znani hohštapler Iks Ipsilon. Opis po potnem listu: Srednje postave, podolgast obraz, lasje črni, oči sive, nos normalen, brki, posebnih znakov nobenih. To pot znani zlikovec mimo nekaj neplačanih računov ni napravil občutne škode, vendar je policija zbrala vse potrebne podatke o njem. Morebitni oškodovanci naj se oglasio na policijskem komisarijatu, drugo nadstropje levo, soba št. 12, revirski nadzornik Janez Nepomuk.

Tako nekako bi se moralo končati in tako se bo morebiti tudi končalo; velezanimiva časopisna vest pa bo s svojimi mastnimi, po tiskarskem črnilu smrdečimi črkami in s svojim ogabnim časopisnim papirjem romala na neposvečen kraj in tam neslavno končala. On, Sebastijan Dihur, človek s črnimi brki ter pet in dvajsetimi leti, izgubljena eksistenca, bivši študent in visokošolec, kavarniški rezoner, prekupčevalec s knjigami, po potrebi tudi vplesalec, družabnik, zapeljivec žensk iz dolgega časa in zaradi denarnih stisk, ta čudoviti individuum pa bo spet nekje sedel pri oknu, telovadil s svojimi lenimi možgani in puhal dim iz cigarete, zunaj pa bo zvonilo Zdravo Marijo, in čez nekaj dni bo spet dež, mraz, jesen, kaplja na klobuku, možganska telovadba in dolgčas.

In potlej v sobi že mrak, sedem ura bo, v oktobru se zgodaj mrači, sobarica potrka na vrata in pravi:

Na večerjo ste pozabili, gospod Sebastijan!

Nisem, Angelca, odvrne nato gospod Sebastijan za zaprtimi vrati, vstaja od okna, prižge luč in se leno ter brez vsake volje sprehaja od okna po preprogi do ogledala pred umivalnikom.

To je neizbežna pot, proti temu ni ugovora; vsak človek ima svoje vsakdanje opravilo, svojo pripravo na delo in zaslužek, in če je to tudi le zelo preprosto: vzeti čopič in milo in priviti novo britvico v aparat, mazati svoja lica z razpenjeno milnico in pri tem čudovito pačiti svoj klavni obraz (podolgast, lasje črni, oči sive, nos normalen, brki, posebnih znakov nobenih). To je vse. Potlej je človek obrit in ura bo sedem in človek gre lahko na svoje delo. Zakaj v nadstropju pod njim čaka neka gospa, ki jo hvala bogu pozna vse mesto: gospa Olga Koršakova, vulgo baronica, zakonita žena cesarsko kraljevskega ritmojstra v pokoju Edgarja Koršaka, ki se trenutno mudi na morju in o katerem ljudje šepetajo, da si je šel svoj revmatizem zdraviti šele zdaj, ker je po sezoni cenejše. Ali te dni se bo spet vrnil v svojo vilo za parkom in tam bo nadaljeval svoje čudovito življenje, dokler ga ne bo zadela kap: Pozdravil bo svojo ženo in šel v svoje sobe na drugem koncu stanovanja, zakaj z ženo sta nekako ločena; vsak spi v drugi sobi in včasih po vse leto ne spregovorita besede, čeprav ponavadi skupaj kosita in večerjata ter se tu pa tam zbadata z nekakšno molčečo, vse odpuščajočo vljudnostjo. Poleg tega pa ima gospod ritmojster svojega konja, svojo »pisarno« in tipkarico in trenutno je njegov skromni meščanski poklic prodajanje premoga, komisijskega blaga Premogovne d. d., ker bi imel sicer premalo drobiža za svojega konja in za svoj vsakdanji konjak.

To je delokrog gospoda Sebastijana Dihurja, njega samega pa že poznamo: pred ogledalom stoji in se brije, čez četrto ure pa bo šel navzdol po stopnicah, brezhibno oblečen, dišeč, z brki nalahno čez ustne kote in s svojim dvoumnim smehljajem. Pozvonil bo in morda mu bo gospa sama odprla. To je vse. Njegov življenjski sistem pa je tudi znan in docela dosleden: vsakodnevno postajanje pred ogledalom; možgani v nekem lenem, brezizraznem gibanju: kosilo, večerja in stanovanje pri gospé Koršakovi; prišel je bog vedi odkod in ljudje pravijo, da ga baronica ljubi; policija se ne zanima zanj, ker zapušča kvečjemu nekaj neporavnanih računov; meščanski poklic neznan; trenutno bivališče Trubarjeva 11; življenjska modrost: Vse skupaj sicer ni počenega groša vredno in morda bi se moralo začeti novo življenje, toda čemu, dokler lahko živimo na račun svojega smehljaja in svojih brk, ki so bili v tem gnezdu doslej neznana redkost.

2

Ob sedmi uri je stopal gospod Sebastijan Dihur po stopnicah s svojim navadnim obrazom in svojim dvomljivim smehljajem doli proti baroničnemu stanovanju. Na podestu je postal ter se s praznim in trudnim pogledom zamislil v topli, zabrisani somrak, ki je prihajal skozi velike barvane šipe stopniških oken in padal malone do stanovanjskih vrat v pritličju. In potlej se je spet vse zgodilo kot po navadi in po nekih čudnih zakonih, ki so že od vsega početka obveljali v odnošajih med Sebastijanom in baronico: pozvonil je in odpirat mu je prišla sama —

služkinje ni bilo na spregled — dala mu je roko in Sebastijan ji je poljubil roko kot po navadi in oba sta obstala v somračnem hodniku pred sobami ter molčala.

Nato je gospa poklicala svojega Cezarja in v kotu se je zgenila slika, ozkoprsa žival, zableščala s svojo svetlo, kodravo grivo ter se vrinila med njiju. In tako je bilo vsak večer: baronica se je po poti v jedilnico igrala s hrtovimi kodri in gospod Sebastijan je neprijetno občutil tapkanje pasjih tac po preprogi; dišalo je po ženskem parfemu in po starem, poliranem pohištvu; in vse skupaj je bilo kot dogovorjeno in igrano, dolgočasno kakor naslovni list modne revije.

To je bil sprejem; nato pa so se pričeli oni na videz brezzvezni, na tonfilmske dialoge spominjajoči pogovori, ki so se ponavljali vsak večer, spočeti v znamenju neke nevidne zadrege.

Mislila sem, da vas nocoj sploh ne bo, je rekla na primer gospa. Bila je za pol glave manjša od Sebastijana in ko je dvignila svoj pogled k njemu, so se v somraku zableščale njene rjave, mandljevo izrezane oči. Gospod se je bil že navadil tega vprašanja, navadil se je mandljevih oči in njihovega bleska v somraku, in gospod je malomarno in vprašujoče zmignil z rameni. Vse to ga je po lenem in v neki možganski omotici prebitem popoldnevu nezno dolgočasilo in prijela se ga je neodločna in trudna želja, da bi grobo razdražil to lepo, tridesetletno, okopano, parfimirano in smehljajočo se žensko, da bi ji povedal nekaj neskončno žaljivega, ji obrnil hrbet in si potlej za oddih prižgal cigareto. Toda ob vsej tej njegovi nerazumljivi, skoraj pubertetni razdraženosti tega doslej še ni storil. Nataknil si je samo svoj prijetni obraz in svoj znani smehljaj pod brki in odgovoril kaj docela ravnodušnega.

Rekel je na primer: Človek ima opravke, Olga; pisma sem pisal; ali kaj podobnega. Baronica je nato odprla vrata v jedilnico in vprašala: Pisma? Čemu? Potem je Sebastijan nekaj zamrmral in stopil za njo v sobo. Pes se je sprva opletal okrog njiju, kmalu pa se je s svojo perverzno, nezemeljsko hojo prizibal v kot za klavirjem in tamkaj počenil na tla. Spustil je svojo ozko glavo med sprednji taci, trudno zažmiril z očmi in pričel gledati za onima dvema, ki sta sedla za mizo.

Medtem je Sebastijan s počasno in rutinirano kretnjo odvijal prtič in se razgledal po mizi. Prihajale so mu spet stare, nejasne misli o dolgočasnosti in nesmiselnosti vseh teh večerij, smehljajev, hrtov, vsakdanjega postajanja pred ogledalom, o nesmiselnosti baroničinega novega dunajskega sončnika in o tem, da je nazadnje vseeno, če se ritmojster vrne danes ali jutri in da bi bilo še najbolje, če bi še v tem trenutku telefoniral po taksija in se odpeljal na postajo. Ob tej prijetni in nedolžni možganski telovadbi je nenadoma opazil, da je nocoj pogrnjeno za troje oseb; in s privajeno prožnostjo je obrnil delovanje svojih možganov na to tretjo, nenavzočno osebo ter se z zbadljivim, vprašujočim pogledom obrnil k baronici.

Ali imava gosta, je vprašal in pomignil komaj vidno na levo stran, kjer je bil pripravljen tretji krožnik: kretnja, ki je bila sicer izmišljena, ali ta migljaj je kazal videz popolne pristnosti in zatajene razdraženosti, ki jo je hotel podati.

Gospa se je nasmehnila.

Ah, nič. Ritmojster je pisal, da se te dni vrne, pa sem povedala Angeli. Saj veste, die Dienstboten... Pogrnila je, ne da bi ji kaj naročila...

Ali se vrne nocoj, je odvrnil bivši vplesalec in hoté preslišal njene opombe o Angeli.

Ne vem, je rekla, pisal je, da pride te dni...

Na ja, die Dienstboten, je pikro pripomnil Sebastijan ter se pričel ukvarjati z zrezkom pred seboj. Prav za prav ga vsa štorija a Angeli, ritmojstru in o morebitnem prihodu tega cesarsko kraljevega upokojenca ni niti najmanj zanimala; vsa njegova pikrost in njegovo stremljenje za pojasnili je bila gola, lena poza, zadrega, ki bi morala skriti njegovo ravnodušnost do duhovitih, z mariborsko visoko nemščino prekvašenih pogovorov s to žensko, pri kateri je sicer stanoval, ki je bila lepa, čista in okopana in od katere se bo ob priliki tudi poslovil. Tako je sedel pri mizi, se igračkal z jedilnim orodjem, brisal usta, predno je pretakal vino v kozarec — in neprijetno je bilo edino to, da ga je tiščal neprebavljeni, zabiti in nezanimivi popoldan še v grlu in da baronica pri večerji nikdar ni prižigala luči, čeprav se v oktobru zgodaj mrači in je prihajala svetloba le od širokih, samo prislonjenih balkonskih vrat, in da je bila za balkonskimi vrati jesen in da je bilo vse skupaj vendar nesmiselno.

Po večerji, ko sta vstala in si je Sebastijan prižgal cigareto ter je baronica sedla za klavir, ne da bi kaj igrala, se je vsa ta vljudna, melanholično popleskana in notranje docela ravnodušna komedija nadaljevala. Individuum s črnimi brki je bil zaigral med večerjo užaljenca zaradi tretjega krožnika; v sobi je bil somrak, zunaj jesenski večer, pod stropom dim od cigarete, in tako sta si imela dva človeka, ki sta bila navezana na trenotek, spet nekaj povedati.

Kaj vam je nocoj, Sebastijan, je pričela ona s svojim trudnim, sladkim in nekoliko hripavim glasom, gledaje mimo človeka pred seboj. Tamle sedite in namigujete na raztresenost, die Dienstboten und so weiter, smehljaje vprašujete, kaj je s Koršakom in čemu to in čemu ono in zakaj je Angela prav nocoj pogrnila zanj...

Gospod z brki in s svojo zlikano obleko pa je stal ob klavirju — trenotno brez vsake misli — in ta gospod se je krčevito ujel za baroničine besede.

Oh, prosim vas, je odvrnil nekam nestrpno in zamahnil z roko. Ali ne vidite, da sem že sit teh kemedij! Ich habe es vollständig satt, Olga. Takšne nenadne in duhovite zakonske nežnosti in tole, da me po Angelci kličete k večerji, čeprav veste, da je še nisem zamudil — kaj naj bi človek za božjo voljo, če se ni dovoljeno smehljati?

Ah, so, die liebe Eifersucht, se je nasmehnila ženska za klavirjem in si zamišljeno pulila nitko iz spalnega plašča. Ali ste res ljubosumni, Sebastijan? Vi ste smešni; Sie sind noch so jung, mein lieber Herr...

Tedaj se je gospod obrnil, skomignil z rameni in se pričel počasi sprehajati po preprogi k balkonskim vratom. Občutil je neko nejasno, pubertetno potrebo po prepiru, po dolgih in nesmiselnih razgovorih, ki jih je uganjal nekoč kot študent in kavarniški rezoner; ali o vsem tem, kar je hotel povedati, ni imel v tem trenutku še nobene jasne predstave, gledal je skozi šipo pri vratih in govoril tja v en dan.

Da, Olga, zelo mlad sem še, je pričel rezonirati z utrujenim, sladkim glasom, ki se je skladal z baronico. Zelo mlad sem še in ne vem, zakaj bi moral tu pri vas izgubljeni čas; ne vem, kaj prav za prav hočete od mene. Tri mesece se ubijam v tem prokletem štajerskem gnezdu in vi ste lepa ženska, Sie sind eine schöne Frau, Olga, das muss man Ihnen lassen. Ali čemu vse to? Saj razumete, tisto sprehajanje iz kavarne v bar in iz bara v kavarno, večerna promenada z ruskim hrtom in z novo oblečenim Boštjančkom, gospe Ipsilon v Centralu, popoldanski bridge, pomembni smehljaji teh ipsilonskih gospa, klaftersko globoki pokloni natarkarjev, večerja v somraku in posedanje za klavirjem, vse to postaja polagoma nezno in dolgočasno, das ist ganz Ohne, das ist stillos, gnädige Frau... Und ich; kaj je moja skromna vloga v tej bedasti komediji, če smem vprašati? Der grüne Junge, den sich die gnädige Frau von Koršak, vulgo baronica, aufgegabelt hat, in nič drugega, Olga...

Baronica je sedela negibno za klavirjem in gledala negotovo v bele tipke pred seboj. Njen glas je bil truden, sladak in nekoliko hripav kakor vsak večer.

Muß man so blödes Zeug reden, Sebastijan, je vprašala.

Ja, das muß man, Olga, je odvrnil Sebastijan, ki se je s svojo gostobesednostjo že vživel v vlogo človeka, ki mora takoj ter nemudoma obračunati z nečim, in tako je bil ves njegov govor docela miren in hladen. Potisnil je roke v hlačne žepe ter se s privzdignjenimi rameni in z dolgimi, prožnimi koraki vračal od vrat k baronici.

Saj vidite, da sem se naveličal, Olga. Vsa ta problematična zabava v tem obmejnem gnezdu, kjer vas pozna vsaka kuharica in kjer človek ne ve, kakšen jezik bi govoril, to je pravi nonsens, to boste že uvideli. Bar in ritmojster in uradniki, ki se vsakega prvega v baru igrajo hight life in si kvarijo želodce s pregretim šampanjcem, drsanje s podplati in oni nezno, debelušni in italijanskim tenorjem podobni kavarnar, kadar se vam klanja — vse te sladkosti človeka nenavadno hitro minejo. In potlej... Prosim, danes sem bil v Centralu in sem imel čast poslušati vso zgodbo svoje takozvane preteklosti, saj razumete: ein Hergelaufener, vrag vedi, odkod se je priklatil, prinesel je s seboj samo svoje brke in svojo obleko und dann hat ihn die gnädige Frau aufgegabelt. Še nekaj dni in me bodo v tem gnezdu s policijo nadlegovali. In jaz sem bil študent, devet semestrov imam, gospa, ich bin ein Akademiker, je začel nenadoma histerično zatrjevati in nato je umolknil, kakor bi ga bilo sram.

Baronica je molčala, ždela skoraj nevidno v svojem somračnem kotu in gledala topo mimo človeka, ki se je naslanjal na klavir in navidezno strastno oboževal njo in njeno okolico in nazadnje umolknil. V tem komedijantskem molku je odrevenel ves prostor v nenavadno tišino, samo v kotu se je zganil pes, popraskal po parketu, in za klavirjem je utripalo dihanje ženskih prs, ki so se nalahno pregibala pod obleko. V tej narejeni tišini je Sebastijanu nenadoma šinila stara, preizkušena in odrešilna misel skozi spomin.

Ali se spominjate, je nadaljeval počasi in na videz okleval. Tisto prvo noč, ko sem vas spremil domov? Tri ura zjutraj je bila; v baru sva se srečala in potlej sva stala tamle pod kostanji in mimo naju je šel neki človek brez suknje in z rokami v žepu in ko naju je zagledal, se je smehljaj in požvižgaval. Takrat sem vas poljubil in vi ste ubežali,

šele pri vratih sem vas spet ujel in takrat ste me nervozno božali po suknji in rekli, da morava to pozabiti. Man muss es vergessen, haben Sie gesagt, Olga, in morda ste imeli čisto prav. Sicer je bilo ves skupaj nekam romantično in zame nekoliko smešno, eine Backfischszene, ampak morda ste imeli čisto prav. Kaj sva pa hotela? Čemu navsezadnje vsa komedija? Če bi je vi ne bili nadaljevali, bi odnesla oba lep spomin, Sie verstehn: vi bi svoj težko zasluženi hohštaplarski ugled v tem gnezdu utrdili in jaz bi bil spet izginil vrag si ga vedi kam, und ich wäre kein Hergelaufener gewesen, in če bi prišel kam drugam, bi se lahko pobahal s svojimi lepimi romantičnimi uspehi bei der Frau von Koršak in gospe Ipsilon v Centralu bi otepale svoj bridge brez naju dveh...

Grobi ste, Sebastijan, je vzkliknila ženska za klavirjem in bivši človek se je nehote obrnil.

Kaj vam je, Olga?

Ona se je ozrla vstran in trenila z ustnicami. Zakaj me mučite, je hotela reči, kakor bi ji šlo na jok. Toda zdaj še tega ni rekla. Vstala je in se ustavila pred Sebastijanom. Hrt na preprogi pod klavirjem se je zgenil in se leno ozrl za njima.

Da, je rekla, zakaj me mučite?

Sebastijan je skomignil z rameni in ženska pred njim se mu je nenadoma zdela zapeljiva in mlajša kakor kdajkoli poprej. Občutil je, da jo je bil nekje razdražil, hoté sicer, toda vedel ni, kje je njena bolna točka. In prav zato je z rutinirano malomarnostjo vztrajal v svoji vlogi do konca.

Oh, pozabil sem, je nadaljeval s tragično vljudnostjo, pozabil sem, da ne marate slišati stvari takšnih, kakršne so. Sicer pa ne vem, zakaj vam razkladam vse te histerične reči. Vam bi bilo morda še najljubše, če bi vso noč postajala pod kostanji in da bi vam jaz napisal sonet o vašem sončniku. Mimogrede bi si kajpak privoščili tudi malo bara, malo večerje v somraku ter malo posedanja za klavirjem in na divanu. Ampak saj vidite, včasih človeku zmanjka okusa za takšne zadeve. Jutri pride itak vaš mož, der kaiser königliche Husar — ein herrlicher Mensch — ali morebiti pride še nocoj, vrag se spoznaj pri vaju. Er wird nicht grob sein, der kaiser und königliche Rittmeister, saj je že navajen na vse to. V tiste svoje sobe na drugem koncu bo odkrevsal, se zanimal za svojega konja in s tisto blond frajlo, ki jo ima v pisarni, mit dem Mädels wird der Rittmeister ruhig Kohlen verkaufen, mja...

Sebastijan, je vzkliknila ženska in si grizla ustnice. Nocoj ste nesramni, pojdite v svojo sobo, Sie sind frech geworden, Sie grüner Junge Sie...

Gospod z brki se je samo nasmehnil. Ženski izbruhi so bili od nekdaj njegov triumf. Sklonil se je in ji poljubil roko in dodal še z malomarnostjo, ki je mejila na pozabljivost:

Oh, kako ste občutljivi, Olga, man könnte es fast nicht glauben... Sicer pa, kaj hočemo! Ljudje prihajajo in odhajajo, vsi smo v neki meri otroci izgubljenega časa, jesen je, zunaj se mračí, ta pride, oni gre, kaj bi to! Da ne pozabim, te dni bom nekam odrinil, morda grem naravnost v Ljubljano; ali pa čez mejo, če mi bodo podaljšali passaport, Mja, Sie verstehn: malo dolgčas je že in kmalu se prične sezona. Die sogenannte Saison, gnädige Frau...

Tako, je rekla gospa Koršakova in se zbegala. Toda stala je mirno pred klavirjem in se ni genila. Kdaj boste potrebovali Angelco?

Da, oh, Angelco, je odvrnil raztreseno. Da mi ponese kovčege na kolodvor? Prosil bi zanjo jutri zvečer...

Dobro, je rekla. Stala je še zmerom popolnoma zravnana na svojem mestu in se nasmehnila, ko je gospod odhajal. Potlej pa je bila čudna, tesnoba tišina v sobi, še Cezar v kotu se ni genil; ves histerični, brezstrastni ton Sebastijanovega rezoniranja je še zvenel v vsej svoji nesmiselnosti po prostoru, zunaj pred balkonskimi vrati pa je bil jesenski večer kakor pred dobro uro, ko še vsega tega ni bilo; in nazadnje je bilo vendar vse zaman. Baronica je šla počasi proti vratom in jih tesno zaprla. Zdelo se ji je bilo, da je prepil.

3

Tisto uro, ko je stopil gospod Dihur iz baroničinega stanovanja in postal pred vrati s praznim, zastrašenim in trudnim obrazom komedijanta, ki se je pravkar vrnil za kulise, tisto uro je potrkal sprevodnik zagrebškega vlaka na oddelek drugega razreda, odprl in pozdravil. Gospod pri oknu se je zgenil, potegnil vozni listek iz telovnikovega žepa in ga izročil sprevodniku. Kje smo, je vprašal in drgnil s prstom po šipi. Celje bo, je odvrnil sprevodnik, čez dve uri smo doma, gospod. Potlej je vrnil listek in odšel.

Gospod pri oknu se je naslonil nazaj, si popravil monokelj v očesu in misli so mu še leno zaostajale pri sprevodniku. Celje, gospod, čez dve uri, klanjam se, zdravo, opravke imam, listke ščipam, čez dve uri smo doma, hvala bogu. Gospod z monokljem pa je nosil pred leti pisano huzarsko uniformo in v svoji eksotični gali s čako, palašem in škornji je bil vsekakor dokaj veličastnejši kakor v letu tisočdevetstotrideset in tako naprej, ko se je treba potikati po svetu v navadni, solidni in nezanimivi civilni obleki. Ali kaj hočemo; Celje, gospod, čez dve uri smo doma, vlak se enakomerno trese, zemlja se vrti in polagoma rjavi v svojih tečajih; staramo se, gospoda, čez dve uri bomo doma, vrag si ga vedi zakaj; in sčasoma je tudi spomin na lepe dni že nekaj vreden.

Tako dremlje ritmojster Edgar Koršak, navidezni zakonski mož der gnädigen Frau von Koršak, reci baronica; sedež se pod njim enolično in uspavajoče potresava, pred oknom je noč in prav nobenega smisla nima ritmojstrova kretanja, če drgne s prstom po šipi, zakaj šipa ni rosna in zunaj ne gre dež; prav navadna jesenska noč je in človek ve samo to, da je docela nesmiselno postajati sentimentalni in se s svojimi okornimi mislimi vračati v ono brezskrbno, slikovito in jalovo življenje, kjer je ob spominu vse prevlečeno z neko neskončno ljubko barvo in kjer postajajo purši, dolgovi, zlikani škornji, dunajska Kärntnerica in nesramne ženske slikoviti in varljivo lepi elementi, ki jih je na stara leta težko pozabiti. In obenem ve cesarsko kraljevi ritmojster, da bi bil zdaj še ubožnejši, če bi ne bil nekoč vzel neke gospodične Olge z njeno lepo doto in s tisto starinsko gosposko vilo za parkom, ki sta jo kupila kmalu po poroki. Seve, takrat je drzni huzar opravičeval svoj zakon z dolgovi ter s trenutno kaprico in v častniški menzi je nesramno mežikal z očmi, kvasil tovarišem z ironičnim smehljajem nekaj o otožnih

slutnjah na starost in namigaval je na morebitne razmere, ki se utegnejo — wir sind selbstverständlich alle für Kaiser und Vaterland! — ki se utegnejo spremeniti. Takrat tudi človek nikakor ni mogel imeti dovolj časa, da bi začel recimo premišljevati, kako bi bilo treba prav za prav urediti svoje odnose z ženo; ne, človek je vedel samo, da mu je nekaj čez trideset let — kdo bi se menil za tisto malenkostno razliko — in da je najlepši fant na dunajskem Ringu in na Kärntnerici, medtem ko je bila gospodična Olga, pardon, die junge Frau von Koršak, še mlada goska, ki ga s svojo ginljivo šestnajstletno lepoto še ni mogla bog si ga vedi kako zanimati.

Vedel je sicer, da ženi ugaja njegova uniforma, ali kateremu otroku pa ne bi ugajala! Vedel je tudi, da je šla Olga po poroki z neznansko velikimi upi z njim v Italijo, ali šele zdaj po dolgih letih je opazil, da je šla gospa Olga res samo s huzarsko uniformo v Benetke in da je bil oni ritmojster, ki je tičal v tej uniformi — kljub svojim svežim brkom in s svojim smehljajem, ki je moral biti podoben trudnemu smehljaju gospoda Sebastijana — klaftersko oddaljen od nje, in da svoje žene v Benetkah in v vseh onih prokletih okolišnih gnezdih skoraj opazil ni. Uniforma s svojimi lepimi našivi se je sprehajala, in gospa se je smehljala; huzarska uniforma se je šla sprehajati v Italijo; uniforma je bila nekaka samostojna osebnost, ki se je šla sprehajati v Benetke; he, he, ritmojstru bi se bil skoraj posrečil dovtip!

Sicer pa, prosim: poročno potovanje je bilo v najlepšem redu, poteklo je natančno po programu in niti gospe Ipsilon v Centralu bi ne mogle čemu oporekati. Prispela sta z večernim vlakom, morje se je lesketalo in tako dalje; ozki most po morju do mesta je bil wundervoll, in že prvi večer sta lahko razkazovala svojo srečo na Markovem trgu, piši in reci: Zwei schöne Menschen! Godba je igrala, kapelnik se je klanjal, ljudje so se sprehajali, za beneškim levom se je svetlikala južna noč z Isolo s. Giorgio; stanovala sta na Lidu; balkon, kopalnica; vse, kakor se spodobi. In drugo jutro sta se zopet razkazovala na Markovem trgu, pitala sta golobe: fotograf, golobi na ramah, nesmiselni smehljaji, bitte recht freundlich, una lira pro persona; skratka, gospa Ipsilon bi bila zadovoljna, vse v najlepšem redu. Res, včasih je bilo tu pa tam prav neprijetno dolgočasno; včasih si nista vedela kaj povedati; jedla sta, kamor sta prišla; Olga se je redila in včasih sta se v kopalnišču na Lidu, za pletenimi obrežnimi koši poljubljala. In potlej ribe, gelati, grozdje, fige — joj, kako poceni! — in neko nedeljo chianti, prav navadni chianti: ritmojstrovi uniformi in njeni ženi se je zdelo romantično, napiti se prav navadnega chiantija. Ali to je bilo tudi vse, česar se je mogel spomniti Edgar Koršak, čeprav si je skušal v spominu vse lepo razporediti, nanizati, popraviti, postaviti na pravo in lepše mesto ter iz teh drobcev izgoljufati prijetno zaokroženo epizodo. Ali ni se hotelo posrečiti, vse se je izteklo v zelo stvarno in nepoetično dejstvo: uniformi je potekel dopust, dragi Dunaj, kmalu te spet vidimo; Olga pa je ostala pri svojem očetu v štajerskem gnezdu, vila za parkom je bila tudi dobra zanjo. Drugega pa se ni nič zgodilo, poslal je tu in tam kakšno svojo sliko, na konju seveda, beli zobje in smehljaj (Liebe Olga, aus unserer Reitschule, ein kolossales Tierchen, herzliche Grüße!)

Da, to je bila dolgočasna štorija. Prvo presenečenje je cesarsko kraljevi ritmojster doživel šele po prevratu, ko se je vrnil z Dunaja s svojo

pokojnino in svojimi prezgodaj osivelimi brki. V svoji starinski vili je namreč srečal neko žensko, ki ji je bilo sicer ime Olga Koršakova in katera si je mimogrede izposodila baronski naslov, ali ta ženska se ni zanimala za huzarske uniforme, niti ni poslušala ritmojsterskih zgodbic z Dunaja, kjer sta bila vojna in strelski jarek veliko ugodnejša kakor v Karpatih in za Sočo; ta ženska se je hitro ohladila za spomine z beneškega Lida; šestnajst let mine, človek prebira romane in igra klavir, včasih pride kakšen moški vmes und die Frau von Koršak ist leider keine dumme Gans mehr; ta ženska je ritmojstru kratkomalo izjavila, da z nekim Koršakom mimo skupnega imena nimata prav za prav nobenih zakonskih odnošajev in da si gospod lahko uredijo svoje sobe na onem koncu kakor jim je ljubo. Schade! Kaj pa hočemo; oškodovala se je za tista leta, ki jih je ritmojster prekrokal in prejahal na Dunaju in teh let se ona ni mogla udeležiti in zato si je napravila zelo prozoren in preprost življenjski sistem, ki je obmejnemu gnezdu in gospem Ipsilon v Centralu nenavadno imponiral: Hrt; sobarica; govornice po mestu, da je baronica; bar; mladi gospodje, ki jih je gospa baronica drugi dan pozabila. Ali proti temu ni bilo ugovora, vse to je spadalo v življenjski sistem der gnädigen Frau in gospe Ipsilon so se vsemu temu popustljivo smehljale.

Ritmojster Edgar Koršak pa je stisnil zobe in sklenil pete kakor pri pregledu stotnije, ko so prihajali nosljajoči majorji in generalštaberji ter milostno salutirali. Sitnosti se človek navadi, kaj bi to; pri vojakihi se človek nauči marsikaj. Res, nekaterikrat se je ustavil pred ogledalom in v ogledalu so lasje nenavadno sivali, človek je tu pa tam ujel sumljiv las in ga jezno izpulil, nazadnje pa se jih tudi puliti ni izplačalo. Kaj bi se pa dalo storiti? Včasih so bili v tem prokletem gnezdu lepi večeri, človek je sedel na konja, hlapec je odpiral vrata in se klanjal in po mestu so ljudje gledali nanj in ti ljudje so hodili peš in so bili za dober meter manjši od njega. Kaj bi tisti neumni premog, Premogovna d. d.; kaj bi tista trapasta gospodična za pisalnim strojem, če se mu je včasih neusmiljeno smejala; navsezadnje je bilo to še nekam prijetno in videz je bil bolj plemiški. Gospe Ipsilon itak niso mogle odkriti pravega ozadja teh premogovnih špekulacij: kako bi mogel popoldanski bridge izkoličiti to strateško fineso! Resnica pa je bila, da ritmojster ni imel denarja in da mu je milostna baronica dajala premalo drobiža za svetlo-laso gospodično v pisarni in da je bilo za konja zmerom premalo ovsu v hlevu. Zakaj bi človek zaradi tega obupal? Človek prične recimo mešetariti s premogom, doma na dvorišču si človek uredi majhno pisarno z naslonjačem in s tipkarico, skladišče za premog si najdeš na drugem koncu mesta, da si rok ne umažeš, in do šeste ure zvečer igraš vélikega gospoda. To je bilo v »stilu«, to je bilo imenitno ravnotežje k baroničinemu hrtu in k njenemu »baronstvu«. Gospe Ipsilon pa so se v Centralu razumevajoče smehljale in mimogrede so dognale, da mora biti to prav prijetno; če drugače ne gre, seveda. V prostem času pa tudi nisi imel drugega dela kakor ugibati o dejstvu, da je tvoja žena podedovala ves očetov denar in da ga ti nisi, premišljeval si lahko o tem in zraven si mislil na svoje dekorativno ter nekoliko nesmiselno življenje in na svojo brezosebno, slikovito preteklost, ki je ni bilo več in kateri si se lahko smejal še kvečjemu v filmih, ki so mejili na dolgčas ter spominjali na nepotreben in lažniv patos, ki se je preživel.

Ne, prav za prav je moralo biti tudi mimo teh cesarsko kraljevih starodavnosti še marsikaj drugega med ritmojstrovimi razmišljanji.

Nocoj na primer sedi ritmojster Koršak v zagrebškem vlaku; čez dve uri smo doma; ritmojster vleče cigareto in se dolgočasi. Nekakšne papirje je imel prej na kolenih, privlekel jih je bil iz aktovke in potlej jih je spet nevoljno potlačil nazaj. Sicer pa ni bilo nič zanimivega, človek se naravnost dolgočasi ob tem, človek se je vsega tega že zdavnaj navadil. Prav za prav sploh ni vredno govora, prava malenkost je bila: njegov odvetnik ga je spet enkrat pozdravil, Premogokopna d. d., sodnija, komisija, neka malenkost manjka, nekaj ni v redu. Nič prav za prav, nekaj smešnih števil z ničlami na koncu in nekaj takoimenovanih obresti, skratka, nekaj čačk, ki bi jih človek kar s svinčnikom prečrtal, če bi imel denar. Da, najbrže ga bodo rubili, gospoda ritmojstra. To ni tako huda reč, kaj pa naj mu vzamejo, je zadnjič dejal odvetnik. Kvečjemu tisto kljuse, ampak nazadnje lahko človek hodi tudi peš ali pa prepíše konja na svojo ženo. Tako in tako; prvi narok v sredo, soba št. 82.; prilagam prepis tožbe, ki leži na sodnji. Ko se vrne, mu bodo tožbo izročili. Na plačilo bo itak obsojen, ugovarja lahko; ampak čemu, ko nima smisla. Z odličnim spoštovanjem doktor Tako in tako.

Samo z odličnim spoštovanjem, drugih važnih ali nevažnih vesti ni bilo od nikoder. Kdo bi se tudi zanimal za takšno razvalino? Gospod ritmojster so že odslužili, pokojnina je prihajala točno ter po pošti in pismoñoši je treba zmerom dati vsaj dva dinarja; njegova žena, die gnädige Frau, ta žena hodi s svojim najnovejšim dunajskim sončnikom na sprehod, gospa ima pravega ruskega hrta in nek individuum s črnimi brki ter pet in dvajsetimi leti se otepa z elegantno histerijo okrog nje. Prav prijeten človek, da bi ne bil nekoliko domišljav. Kako je že bilo? Die gnädige Frau von Koršak ga povabi k večerji in tale zelenec prihaja mlad, počesan in nanovo obrit in smehljajoč se k mizi, niti najmanjšega rešpekta nima pred starejšimi letniki; gospod se klanja in smehlja, kakor bi hotel reči: O prosim, kar izvolite, nobenih komedij, saj se že poznamo, moje ime je Sebastijan Dihur. Še pete je udaril vkup, naravnost strašno: na stara leta mora človek gledati, kako drugi pritepenci norce brijejo iz starih ritmojstrov.

Ne, drugega ni bilo nič. Pač. Gospodična iz pisarne, gospodična Irma, blond, beli zobje med smehljajem, tale Irma mu je bila poslala dopisnico doli na morje; pisala je, da s premogom nič posebnega, vse kakor po navadi; da je bila v soboto v Grajski kleti in da je plesala z nekim mladim smrkavcem, ki si ga ritmojster ni zapomnil; želela mu je veliko zabave in na koncu mu je pripisala še poljub. Tu sem, prosim, glej križec. Da bo ritmojster vedel, kam in kako. Ali ni bilo to prijazno? Človek vsekakor ne more tako zlepa postati ciničen, vsaj ljudje to zatrjujejo. Vse je v najlepšem redu, gospa se sprehajajo, ljudje se starajo, sredi jeseni smo, vlak enakomerno potresava, pred zimo nas bodo še rubili, prvi narok v sredo, soba št. 82., kaj pa hočemo! Gospodična iz pisarne pa pošilja poljub, na papirju seveda; križec, prosim, tu sem, tvoja Irma; in ljudje pravijo, da je to pestrost življenja, mi pa verjamemo in nikomur ne pride na misel, da bi moglo biti kako drugače.

Jawohl, Herr Hauptmann, si je cinično pritrdil ritmojster.

(Nadaljevanje prihodnjič)

PRVA LJUBEZEN GOSPODIČNE MARINE

MILENA MOHORIČEVA

Gospodična Marina — vsi ji pravijo prav za prav samo Marina in jo tikajo, kar prav gotovo ni prav, saj je že gimnazijka, — gospodična Marina je stara deset let in hodi že dva meseca v gimnazijo. Zaveda se, da je posebna čast hoditi na gimnazijo, vedno je mirna in dostojanstvena in od srca se pogovorita doma le še s staro predico muco in s čuvajem Lovačem, velikim bernhardincem, ki je že skoraj toliko časa pri hiši, kakor gospodična Marina, je skrben in vnet čuvar, pa saj je to tudi potrebno: Petričkovi so trdna hiša, premožna in imenitna v vasi, pri njih imajo celo trgovino, in bencin in olje točijo za avtomobile.

Marina hodi vsak dan pridno svojo polurno pot do gimnazije, strumno koraka majhna in neznatna po čestokrat zelo slabi cesti, pogleduje krog sebe in se od časa do časa zazre v planine, ki se jim bliža. Že nekaj časa je nekam otožna in zamišljena — a če bi človek hodil vsak dan vstric nje in bi gledal v njene iskre, rjave oči, bi morda vedel, da se čudno zasvetijo, če srečajo nekoga na poti v šolo.

Tako je; Marina se pridno uči, ali vendar jo velja učenje sedaj mnogo več truda, kakor sicer, Bog ve, kako je to? si misli. »Seveda, gimnazija, to ti je križ!« odgovarja. Tako se na primer zgodi, da piše Marina matematično nalogo doma; sredi računa ji roka zastane, obide jo čuvstvo, kakršno jo je obšlo na planini. Vse naokrog je bilo mirno, solnčni žarki so trepetali v ozračju in lahko zagrinjali dolino. Bilo ji je, kot bi se bila zlila z vsemi vrhovi v eno, utripi njenega srca so drgetali nekje daleč na obzorju, misli so se bile razpršile kakor Marijine srajčke preko travnika, pozabila je, da sama živi. Dihala je samo še, kakor je veter valovil. Zdaj je pozvanjal v to pozabljenje spomin na bled obraz. Čisto točno je vedela, da je bil ta obraz zelo, zelo bled, lasje so bili precej temni in dolgi, oči so zrle zasanjano v svet, kot da so zamaknjene v prelestna videnja, a usta so bila stisnjena in žalostna. Vedela je Marina, da so bile njegove roke zelo bele, krepke in nežne ob enem. Takrat, ko ga je Marina prvič videla, je igral v bajno razsvetljeni dvorani, izvabljal je goslim govorico, ob kateri je mala Marina prebledela, ob kateri se ji je prvič v življenju pripetilo nekaj čudnega: po hrbtu se ji je splazil grozničav mraz, tesno ji je bilo, da jo je dušilo, kričati bi bila hotela od prečudnega vznemirjenja in presrečna je bila obenem. Ko je prišla s starši domov in jo je Lovac z repom prijazno pozdravljaj, ga je burno objela krog vratu, položila je svojo glavico na njegovo košato glavo, solze so ji uhajale po licih, ko mu je dejala: »Lovac moj, danes sem slišala nekaj zelo lepega.«

Marina od tedaj redno zahaja v šolo kakor popreje, le nekaj malega se je izpremmilo. Zelo je nejevoljna, če jo na cesti pobara kak popoten človek: »Povej, ti punčka, kje pa je prava pot?« ali pa, če jo tikajo tuji ljudje, mesto da bi ji dejali — saj bo stara res že skoraj enajst let — kakor se spodobi: gospodična Marina, če že drugače ne morejo. Za take stvari je imela nenavadno tanka ušesa zadnje čase, res, prav nenavadno. Kar so počenjali ljudje, ni bila le kaka majhna nesramnost, o ne, to je bilo izzivanje, še več, bilo je zaničevanje. In, ali jo sme kdo zaničevati, ker ni tako velika kakor brzojavni drog? Bo že še zrastle

— in končno, gospodična lanska učiteljica tudi ni bila kaj prida velika, ne dosti večja od nje, komaj za eno glavo. In to vendar ni takšna razlika! Sicer pa ona sedaj obiskuje gimnazijo, je srednješolka, gospodje profesorji jo vikajo, in sploh —

Še druga malenkost je, ki je nekoliko izpremenila Marino. Vsak dan, ampak redno vsak dan, srečuje zjutraj in popoldan goslača, ki je tedaj igral. Za malo Marino se je pričelo drugo življenje. Natančno je vedela, kje ga je srečala, ali pri lipi, pri znamenju ali ob velikem kamnu, vedela je tudi, da si jo je zapomnil, pogledala ga je vedno naravnost v obraz. Če se je tudi on ozrl po njej, se je zgodilo, da je pisala doma pol strani kratko nalogo tri ure in da se je vse popoldne učila Gregorčičevo »Mavrico«, in je, ko je bila vprašana, zamenjala polje z vinogradom in še mnogo, mnogo sitnih stvari. Ona, ki je bila vedno med prvimi učenkami, je morala požreti marsikako bridko v šoli, a še bridkeje je bilo, če sem in tja kakšnega dne ni imela o čem premišljati. Nikogar, sploh nikogar ni včasih srečala, ko je šla domov ali v šolo, in to je bilo skrajno dolgočasno; »ta cesta je tako pusta, kakor nezabeljeni ajdovi žganci,« je tarnala venomer, »da moram le vsak dan po njej hoditi!« Ali joj, da bi en dan ne smela!

Težav, križev in sitnosti, se je nabralo Marini zvrhan mernik. Kar pretežko je bilo nositi vse te stvari. Takrat pa se je zgodilo, da je Marina nekega popoldneva pisala nalogo in se je prestrašila, ko jo je prečitala, sama sebe:

— Tvoj pogled je zame godba in njen odmev me spremlja v samotne noči, ko bedim in mislim nate. Tvoj usmev mi je odprto nebo, tvoj dobri, ljubeznivi nasmeh mi je hladilo bolečin. —

Spravila je zvezek skrbno v predal. Odslej je vsak dan kaj zabeležila.

— Danes sem ga srečala pri lipi, ni me videl, ker je preveč deževalo.

— Francosko nalogo sem pisala slabo. —

— Čisto naravnost v oči sem mu pogledala, mraz mi je bilo, kakor pri koncertu.

— Danes je bil krasen solnčni dan, jaz bi vriskala od veselja, če bi me ne bilo sram. On je prišel in me pogledal najpreje zelo prijazno, kar je snel klobuk in me pozdravil. Skoraj sem se udrla v zemljo.

— Sedaj me vedno pozdravlja.

— Srce je željno čutiti te v bližini. Pridi k meni, popelji me na dehteče livade, v zlate jesenske gozdove. Poslušala bom šelestenje vetra, uživala rajsko radost. Vodi me po potih sreče, moj daljni.

— Zakaj ne prideš, ko je moje hrepenenje bolj prostrano od širnega morja, ko mi teko po licih solze od domotožja po tebi. —

Zgodilo pa se je takole. Kakor vsak dan se je Marina vračala iz šole proti domu, kakor vsak dan je z bojznijo pričakovala srečanja. Tedaj pa pride iznenada izza ogala njen umetnik. Spremljala ga je čvno lasa dama. Marina si je zapomnila tudi to, da je imela velike, vođeno modre oči, močno zasenčene. On tega dne ni pozdravil, niti opazil je ni.

Marina je prišla domov, vrgla je neredno svoje stvari v kot, odprla svoj skrivnostni predal in strgala zvezek. Nato je vzela v naročje muco in šla k Lovuču. Dela mu je roke krog vratu in bridko jokala. »Te črne ženske so pa res grde! Takšne oči ima, kakor riba. Človek bi jih izkljuval, da bi videl, kaj je za njimi. — Ah muca maca, nikar ne predi! Saj je vsega konec.«

Ko je prišla mati na skedenj, je Marina ležala na tleh v senu in spala. Poleg nje je v klobčič zvita ležala muca in predla. Sredi skednja je dremal Lovač in molen vse štiri od sebe.

»He, Marina, kdo se bo pa učil?« Marina je izgubljeno pogledala krog sebe, poskočila na noge, in koj nato resno dejala materi: »Mama, prav gotovo se nikdar ne poročim!«

»Prav imaš Marina. Le učit se pojdi!«

Tako se je končala prva ljubezen gospodične Marine.

TRIJE SENTIMENTALNI TRENOTKI KARLA VOJTEHA

VIKTOR DYK

Fant, Karel Vojteh, je sedel zamišljen ob tolmunu. Ničesar ni videl, niti trstja ob bregu, niti lokvanja, niti lesketajočih se kačjih pastirjev, lahko se vznášajočih nad vodno gladino. Včasih je bilo slišati, kako je pljusknila riba, ki je šinila iz tolmunu; pa tudi to ga ni zanimalo.

Včeraj, ko je vstajal, so mu rekli, ne da bi povpraševal, ali pa tega pričakoval: Lidka je bolna. Zdravnik je bil pri Šedijevih. In baje je to nevarno. Doslej se ne da spoznati ničesar. Toda jutrajšni dan bo odločilen.

Nihče mu ni rekel tega. Čemu bi mu to rekli, ko mu pa niso nikdar ničesar povedali. Z Lidko se ni igral; če sta se srečavala, nista govorila. Preje pač; sedaj pa je bilo vse končano. Nekoč ji je rekel neprijazno besedo. Konec. In vendar je bil žalosten ves dan. Nikogar ni imel, da bi mu zaupal. Tovarišem? Zdelo bi se jim smešno. Tonček bi se mu smejal, glasno kakor se že zna. Venda je še hujši. Drži se resno, in vendar vemo vsi, kaj si misli. Jutri bo vedela vsa vas. In doma? Doma jim še celo ne more zaupati. Kaj bi si mislili?

Toda ves dan je bil nemiren. Niti nagajal ni. Hodil je plah in nem. Izogibal se je tovarišem. Šel je v gozd in sedel na parobek sredi seči. Tam je bila tišina. Včasih je zaslišal šelest, ki ga je povzročil zajec v travi. Karel Vojteh se ni zganil. Čakal je, da se mu je približal na streljaj. Veter se je zasukal, zajec ga je zavohal in izginil. Potem so prišle ženice in nabirale gobe. On je ležal meneč in nemeneč se za nje. Mislil je na docela drugačne stvari. Dolgo je sedel tam, prav do večera. Fantje so ga iskali. Povpraševali so po njem doma. Ni ga bilo. In končno je prišel. Kje je bil? Na izprehodu. Kje? V gozdu. Kaj je delal tam? Nič. In odslej jim ni odgovarjal.

Zvečer ni slišal ničesar zanimivega. Govorilo se je o delu prihodnjega dne, o Veselu, ki je zadolžen in katerega gospodarstvo gre rakovo pot. Govor je krenil k Lidki. Ni se obrnilo niti na boljše, niti na slabše. Jutri se bo odločilo.

Ta večer je bil Karel nemiren. Dolgo se je obračal na ležišču. Glava mu je bila vroča. Mislil je na Lidko. In na smrt. Smrt je zopern okostenjak, videl ga je naslikanega v knjigi. In zemlja je mrzla.

Zaspal je. Spal je nemirno. Zjutraj so mu rekli, da je v spanju kričal. Vidno se je prestrašil, boječe je vprašal, kaj je kričal, toda niso ga razumeli in tudi spomniti se niso mogli. Malce mu je odleglo.

Zjutraj je zopet prišel zdravnik k Šedijevim. Karel je dolgo čakal pri vratih; videl ga je kreniti na dvorišče in v hišo. Dolgo je ostal tam, Karel je bil kakor na trnju. Ni se mogel odločiti, da bi odšel. Hodil je vztrajno okrog poslopja. Potem pa se je spomnil, da bi to zbudilo pozornost. Lica so mu žarela. Šel je domov. Zagledal se je čez vrtni plot.

Čez nekaj časa so prišle vesti. Karel je nalašč odšel v kuhinjo, češ, da je lačen. Tam je pripovedovala Barica materi novice: Zdravnik je rekel, da bo do opoldne odločeno. Neko čudno besedo je rekel, Barica se je ni mogla spomniti, toda opoldne pride gospod doktor zopet.

Karel je poslušal na videz brezbrizno in grizel v kratec kruha. Potem je stopil na vrt, kruh je položil na klop, ni mogel jesti. Njegov pogled je obstal na nasprotnem poslopju. Potem je odšel, da ga ne bi kdo opazil, na polje, k tolmunu. Tam je posedal najraje. Mir in tišina sta mu ugajala; samo škrjančev spev je zvenel iz višine. Da ga ne bo nihče videl. Toda bilo je vse zaman. Glavo si je hotel ohladiti v vodi.

Čas se ni pomikal; štel je do sto, samo da bi mu minil čas. Nova stotina, pet sto, tisoč — Kaj še ne zvoni poldne? Lidka je stopila pred njegove oči. Nikdar ji ni mogel reči dobre besede; vse je oledenelo na njegovih ustnicah. Molčec in boječ je bil pred njo. Čudno je bilo vse skupaj. Sicer pa ni bil niti molčec, niti boječ. Kar se tiče bojazni, je moral priti oni, ki se ga je bal.

Na primer Havlov Ivanček, s katerim sta prišla navzkriž. Bil je pošten pretep. Oba sta imela velike klobase in bule. Toda ni mogel reči, da bi se ga bal. Ali tu je bil drugačen primer.

Preje sta se skupaj igrala; ona je bila drobna in majčkena. Branilo jo je pred ostalimi. Bilo mu je je žal, ker je bila tako slaba in nežna. Gorje mu, kdor se je je dotaknil! Gregorjev fant je zalučal za njo kamen. Zato ga je pošteno pretepel!

Potem pa ni bila več tako majčkena. Pustil jo je iz svojega varstva. In končno — deklice z deklicami, fant s fanti. Potem nista več govorila. Nekoč je šla z Rozalko, on je stal s Tončkom pri vratih. Lidka se je zakasnela in Tonček je vpil na nje »Gosi gredo« — Karlek je stal v zadregi in gledal proč na jablano. »Ali se jih bojiš?« se je smejal Tonček, »zavpij na nje.«

In Karel, rdeč ko puran, je zavpil za njima: »Gosi gredo?«

Še sedaj se je sramoval tega. Kaj če bo Lidka umrla? Tega ne bo prenesel. Zgolj misel na to je strašna in povzroča perečo in grozečo bolečino, da si ni mogoče misliti bolj grozne. In še huje bo, če Lidka umrje.

Nebo je bilo modro, dan je bil jasen. Zrak je bil mlačen in prijeten. Ptički so začeli peti, toda v njem je bila mučna in boječa tišina. Res, se je bal on, ki se je sramoval bojazni. Bal se je grozne besede, polne teme in groze. Smrt! Kaj je to smrt? Nekdo mu je segal po tem, kar je bilo njegovega. Sam bi sicer ne segel po tem; ni videl tega ne dneve, ne mesece, toda sedaj, ko so mu hotele tuje roke ugrabiti njegovo last, mu je kri vzvalovila. Besno je zacepetal s fantovsko jezo in obenem z otroško bojaznijo.

Ne, ne, ne!

Tako mu je bilo kot bi sedel večno ob tolmunu. Govoreč, kakor ponavljajo v cerkvi. Ne, ne, ne! Omahujočega koraka je šel Karel domov. Bal se je priti. Ošinil je hišo nasproti. Nič posebnega. Ni bil zmožen vprašanja. On je sedel, izmučen od čakanja, brez teka, prestrašen. Vprašal je mater, kako je z Lidko. In ona je odgovorila: »Bolje.«

II

Mračnega in meglenega dne je hodil Karel Vojteh po ulicah. Kako je neki zvenela zunaj pomlad! Tu ni bilo onega vonja. Občutljivost deželana je bila užaljena od smradu vse nesnage, ki jo je splahnil dež.

Karel Vojteh je hodil po živahnem delu mesta in se bolj nehotе izogibal vozovom in ljudem; zaman je zavil v bolj tihe ulice, žvižg vlaka ga je predramil iz misli; stal je pred kolodvorom.

Vstopil je; nejasna misel ga je vodila. Sedel je na klop v temnem hodniku in zastrmel v strop.

Vlaki so žvižgali, koraki so doneli, sence neznanih ljudi so begale pred njegovimi očmi. In daleč, neverjetno daleč za njimi in vendar najbolj jasen je bil obraz — obraz, katerega mora pozabiti. Saj je ostal tu, odločil se je, da se ne odpelje domov; mora pozabiti. Njegovi tovariši so na počitnicah. On je tukaj sam, popolnoma sam v tujem mestu. Velika noč! Kakšna beseda! In on je tu. Ali je to sploh mogoče?

Utrujeno so doneli koraki po hodniku kakor odmev monotonega nihala. Obraz v daljavi — čemu žarijo še one temne, globoke oči? — ni hotel izginiti iz njegovih sanj. Obraz v daljavi ga ni zapustil in on se je spomnil, da je tega dne molil Jezus na Oljski gori, da, na veliki četrtek. In nenadoma je podlegel temu zapeljivemu obrazu in globokim očem. Ven, ven v ta deževni in mrki dan! Ven, ven! S prvim vlakom. Vstal je. Odšel je iz temnega hodnika in obstal pred blagajno. Mrzle blagajničarjeve oči so ga motrile vprašaje. Zmedle so ga. Ah, seveda, kam se je hotel peljati? In hipoma so te mrzle oči zbudile njegov odpor. — Nalašč je rekel ime, ki ga je imel v mislih, ime, ki ga ni hotel izgovoriti. Hotel je mučiti sam sebe.

Ko je sedel v vlaku, je bil zmeden. Krčevito je tiščal v roki listek. Kaj je storil? Kam pojde? Nikdo ga ne pričakuje. Nihče. In če bi ga čakali vsi, kaj pomaga, če ga ne pričakuje ona? Kako naj bi se srečala? Kaj bi si neki rekla? Njuni poti gresta narazen?

Odkar je dobil ono pismo, je bil kot izpremenjen. Pismo je bilo od doma: bilo je jedrnato in vendar obširno. Torej ona je nevesta. Nevesta. Obilo sreče! Kako bi moglo biti sploh drugače? Njegov sen je bil blazen. Razum bi ga lahko prepričal. Razum! Če bi mogel razum govoriti!

Toda bilo je še nekaj razen razuma, nekaj veliko bolj prepričevalnega: njegovo blazno srce. Občutil je razjedajočo bolečino. Spomini so zagreneli, smehljali so se spačili. In skoraj besno si je ponavljal: Mnogo sreče!

Potem je prišel mrki in razkošni teden, ko mora ta hrup in vpitje prevpiti notranji glas, kar pa se mu ni popolnoma posrečilo. Iz tega tedna je izšel z gnusom, utrujen in nečist. In danes je veliki četrtek in čakanje na Vstajenje bo zaman. Težki in očitajoči so ležali na njem

dojmi zadnjih dni. Ni jih mogel pregnati. Vroče čelo je pritisnil na okno, da bi se ohladilo. Toda bilo je tako kot pred leti ob tolmu: občutil je fizično utrujenost, ne duševne. Udaril bi, toda ni vedel koga, moč, ki mu je bila odveč in se je ni bilo mogoče iznebiti, ga je gnala v obup. Oh, res je! Ima pravico do tega, kar je naredila. Ničesar ji ne more očitati. Ni bilo niti obljube, ki se tako lahko prelomi. Niti tega ne. In vendar — Ali ni bila tu krivica?

Žar njenih oči je obljubljal opojne trenutke. Odpeljal se je takrat z božičnih počitnic; tako čudno ga je motrila, ko sta se ločila.

»Ne bi se smeli odpeljati,« je rekla.

In njene oči so obetale —

Vlak je odbrzel. — Postaja. — Gotovo! Dalje! Nekdo vstopi. Govorijo. Smejejo se. Izborna šala! Oh, zoprni obrazi. Samo, če bi mogel zamahnuti, zamahnuti!

In sedel je tu v kotu, hud in nejevoljen, stiskal je pesti. Oh, najti nekoga!

Njegova postaja je prišla. Izstopil je. Obstal je pred kolodvorom. Samo za hip je sonce prodrlo oblake. Zadišalo je po pašnikih. Tja! Tja?

Pogledal je na uro. Vrnil se je v čakalnico. Čas je hitel. Karel Vojteh je sedel truden in izčrpan. V hipu ni imel moči. Ta bližina mu jo je jemala. Podeželska postaja, skoraj osamljena, se je izpremenila v ječo, v katero ga je vrgla njegova fiksna ideja. — Ure so minile. In končno je bil že čas; vstal je in stopil k blagajni.

Vlak je zapiskal.

Videl ga je v daljavi; ob vinogradih.

Samo za hip je obstal.

Stopil je v vlak. Gotovo. Signal. Vlak se je začel pomikati. Domača vas se je oddaljevala in ž njo se je oddaljevalo vse. Tudi krasen obraz z globokimi, temnimi očmi. In on se je vozil s sklonjeno glavo, s stisnjenimi ustnicami, tih in nem. Prihajala je tema. Bil je pripravljen stopiti vanjo.

III

Takrat je bil vesel Silvester.

Prijeten lahen mraz. V mestu je bilo hrupno in zabavno. Bilo je že po polnoči.

Kozarci so zazveneli, šampanjec se je iskril, napijalo se je Novemu letu. Potem pa so se veseli ljudje vsuli na ulico. Ni bilo dovolj velike družbe, piti se jim je hotelo s celim svetom bratovščino! Iz gostilne v kavarne, iz kavarne na ulico. Bilo je živahno, strašno živahno. Alkohol se je izprehajal po ulicah.

Karel Vojteh je bil v množici.

Pil je. Bil je dan, ko je bilo to potrebno. Bil je omamljen, ne pijan. Žvižgal je pesmico; splošna razposajenost je prehajala nanj. Bilo je zabavno hoditi med temi masami, ogovarjati neznane, vpiti, vriskati, razgrajati. Moral je biti vesel! Moral je povzročiti tak hrup, da bi vse prevpil, in da bi vse onemelo. Še več, več! Oh, končno se mora spraviti z življenjem. Jutrajnji dan bo morda neprijeten; pa je daleč, zelo daleč kot mladost in njene blodne sanje!

Karel Vojteh se je smehljal, vpil, razsajal. Takrat je bil vesel Silvester!

Na Příkopech* je bilo najbolj živahno. Lahko bi se začel tam pretep. Tisoč vzrokov se je nudilo. Vse je dovoljeno na ta veseli dan. Toda Karel Vojteh je bil miroljuben človek, najmiroljubnejši pod solncem, ki je seveda v tem hipu sijalo drugod.

Nekako pri kavarni »Continental« je skupina razveseljenih častilcev Novega leta vpila nanj »Prosit!« Ponovil je pozdrav. In zaslišal je glas, ki je zbudil v njem spomine, glas, ki je imel pravico do tega.

Ženski glas je bil. »Gospod Vojteh«, je klical vriskajoč. Poklonil se je. Misli, težke od alkohola, so se trudile k delovanju. Vraga, da povzroči ravno pri njem alkohol tako otopelost! Ostali govorijo in se s tem bahajo.

»Prosit,« je ponovil.

Žena, ki je izgovorila njegovo ime, je bila bolj razigrana nego ostala družba. Razposajen izraz na njenem obrazu jo je naredil vulgarnejšo, nego je morebiti sicer bila, pijanost pri ženi je bolj mučna nego pri možu, klobuk je imela po strani, lasje razmršene. Oči so zrle izziivalno in cinično.

»Gospod Vojteh«, je ponovila. Tudi njene misli so bile težke. — Nenadoma se je zasmejala.

Družba je obstala.

Najbrže je bil to njen mož; debel mož, rdečih lic in živahnega kretanja, častljiv človek, najboljši, silvestrovske volje. »Gospod Vojteh,« je rekel ta mož, »zelo me veseli.«

»Zovem se Malý.«

»Pojdite z nami, gospod Vojteh.«

Gospa se je še vedno smejala.

»Veš, kdo je gospod Vojteh?« je vprašala; bila je še bolj razposajena in cinična.

Mož je bil napram temu brezbrizen. Enako ostala družba. Odmor je postal mučen. Vojteh je bil nejevoljen; njegova omamljenost mu je odvzela navaden blaziran in utrujen izraz. Skoraj grozeče je motril smejočo se ženo.

Toda ona ni opazila tega pogleda. Ali pa jo je morda zabaval?

»Gospod Vojteh me je ljubil,« je nadaljevala in znova izbruhnila v smeh. Debel mužik je gledal, kakor bi ne doumel tega. Njegova dobra volja je bila v nevarnosti. — Gospa se je nagnila in ga pocukala za brke.

»Ljubil me je,« je ponovila. »Toda ne godrnjaj. Bil je tako nedolžen! Res nepokvarjen!«

Nekaj se je v Vojtehu zganilo. Prejšnja, dolgo neutešena zloba se je prebujala; dvignil je roko in še preden je kdo mogel zabraniti, je udaril smejočo se ženo v obraz. Potem pa se je kakor vsakdo, ki ima razdražene živce, surovo in blazno zasmeljal.

Bil je res pijan.

Z dovoljenjem prevedla Mila Scholleová-Zupančeva.

* Glavna ulica v Pragi.

KNJIŽNA POROČILA

Miško Kranjec: Težaki. Slovenske poti I. Urejuje Juš Kozak. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1932. Str. 96.

Odkar sem imel pred dobrim letom prvič in doslej edinikrat priliko v kritiki omeniti Miška Kranjca, se je tedanji začetnik razvil v odličnega slovenskega novelista in evo zdaj »Težakov«, ki so že njegov prvi obsežnejši in težavnejši poizkus pred javnostjo. Kakor v novelistiki, je tudi v tej daljši povesti ostal zvest prekmurškemu delu Slovenije, katerega življenje in ljudstvo tako dobro pozna in razume. Opisal je zanimiv in važen trenutek v kolektivnem življenju svojih krajanov — prehod od težaštva v neodvisno kmetovalstvo — in ga uporabil kot okvir za tegobno osebno zgodbo oskrbnika Karčija, ki si ga je izbral za središče povesti.

Ta oskrbnik Karči je zasnovan kot človek nekoliko večje mere, kakor je njegova okolica. Povzpел se je od najnižje socialne stopnje do oskrbnika, to je do gospoda, in meri še više. Voljo ima in moči na prebitek. Lahko bi storil še kak korak naprej, a ga vendar ne more. Zapleten je v neko ljubezensko razmerje, ki je malodane usodno zanj, na vsak način pa je tako, da ne more preko njega s tisto brezbriznostjo, s katero opravi v tej povesti dve ljubavni razmerji in eno pustolovščino. Razmerje, ki ga uklepa, je bolestna pripetost na močno in njemu enakovredno žensko osebnost, ki ga privlačuje od otroških let in ki ji je v kaotični mladeniški divjosti nekoč storil strašno krivico: »pohodil ji je mladost« in dal to žensko »tudi drugim«. Ta greh ga je priklenil nanjo. Morda je bilo njegovo čuvstvo do nje od nekdanj problematično: po tem dejanju je postalo usodno. »Vrtel se je okoli nje, ... jo hotel vselej streti, kadar jo je srečal, ... jo ljubil in sovražil, ... pretepel bi jo, če bi jo mogel, ... hotel se ji je iztrgati iz verig, v katere se je čutil vklenjenega, in vendar ni ničesar storil.« Nikoli ne bo mogel iz teh verig in se ne bo mogel rešiti tega koprnenja po nji in od nje, dokler ne dobi ljubezenske odveze za svoj zločin od nje same, ki ji je storil strašno krivico...

Zadnje poglavje te Karčijeve notranje poti do ponižanja in odveze, poti, ki jo njegov ponos in velika samozavest zavlačujeta in ki je polna topega in nezavednega zoperstavljanja, upiranja, bolestnih izbruhov, pobegov v nove pustolovščine, novih krivic, sovraštva, koprnenja, dokler nazadnje le ne zmagata nepopustljivi pritisk in železna logika velikega zakona človeške duše — zadnji kos te poti je vsebina »Težakov«. Opisati ta dolgotrajni, komplicirani in psihološko zamotani proces, ki se vrši v preprostem in grobem silaku, je resna in človeško zanimiva pisateljska naloga. Miško Kranjec jo je dovršil predvsem z veliko svobodo. Duševne moči, ki jih opazuje, mu niso ne dobre ne zle, samo moči so. Skoraj vseeno mu je, katera bo zmagala. Malodane v vseh epizodah zmagujejo slučajno slabe, v osrednji skoraj prav tako slučajno dobra. Njemu je oboje prav, zato vzbuja s svojim pripovedovanjem vtis, kakor da o poteku dogodkov ni odločeval on, marveč da je samo opazoval in zapisoval obrate, ki jih je po svoji logiki izbiralo in delalo življenje samo. In to je prava gesta pripovednika, zlasti epika. S to veliko svobodo se v »Težakih« družijo psihološki dar, neprisiljeno pripovedovanje, ki mirno prehaja od važnega k nevažnemu in zopet nazaj in ki očituje ravno v vpletanju postranskih stvari nenavaden čut za sorazmernost in še smisel za dominantni ritem osrednjega procesa, ki se občuti navzlic vsem zastranitvam in epizodam, kadar je njegov potek viden in kadar je neviden. Dà, prav ta mesta, kjer se poglobitni proces izgublja izpred oči in kjer ga pokrivajo epizode, šele ustvarjajo njegov tegobni in zavlečeni utrip, ki je edino primeren zanj. Ta izvrstno in z velikim mirom popisani psihološki dogodek med

oskrbnikom in bolešno ljubljeno Nušo je Kranjec nekoliko obremenil z neko ideološko primesjo. Nušo neredko opisuje takole: »bila je kakor zemlja, brez preteklosti in brez bodočnosti; topa vsakdanjost: — zemlja«. Karči je človek bodočnosti, nenavadnosti, osebnosti, človek, ki je zapustil zemljo. Nuša ga nekje celo primerja s pustolovci. In nekdo drugi pravi o njem: »prav za prav — človek ne bi smel živeti, samo ljudje lahko žive«. Tako vplete Kranjec v vse svoje besedilo tu pa tam besedice, ki nekoliko boječe in neodločno, a vendarle skušajo dati poglavitnemu, naravnemu in dobrednemu smislu razmerja in procesa med Karčijem in Nušo še neki drugi in splošnejši, skoraj bi lahko rekel simbolni pomen, če ne bi bilo to njegovo ravnanje k sreči nekoliko preboječe in zastrto; pomen, ki naj bi v nekaki prisposobi razodeval razmerje med sivim, z zemljo zraščanim kolektivom in osebnostjo, ki se je dvignila preko naravne in za to splošnost potrebne mere, ki se je odtrgala od zemlje in ki hodi svojo kolektivu ali pa vsaj posameznikom v kolektivu nevarno pot. Vpletanje teh ideoloških primesi nekoliko razdvaja bralcu doživljaj, povzroča tu in tam kak nepristen zvok, življenje, ki teče sicer čisto, prozorno, se na nekaterih mestih nekoliko skali, kar je na škodo umetniški vrednosti dela.

K sreči je ostalo to primešavanje čisto rahlo in le malo opazno. Vendar je nekoliko vplivalo tudi na oblikovanje osrednjih dveh osebnosti, zlasti Nuše, ki je skoraj premalo človeška, na vsak način pa navzlic dobremu razumevanju njenega notranjega procesa nekoliko literarna. Če očitam tej osebnosti še neplastičnost, moram takoj opozoriti na splošni Kranjčev način pri oblikovanju oseb. Dramatska plastika in kopičenje značilnih lastnosti sta mu tuja. Njegova risba značajev je lahna in celo pri docela jasno očrtanih osebah izvedena z majhnimi, diskretnimi sredstvi. Zato je prerez njegovega pripovedovanja enakomeren, nikjer ni oseb, ki bi po svoji izrazitosti štrlele iz celote, vse je izravnano, plosko, kakor pokrajina, v kateri se povest vrši. Vse je gledano nekako z enakim zanimanjem, kar je zopet očitna značilnost izrazite epske nadarjenosti, pa najsi je le-ta pri Kranjcu še tako prežeta z mehko in melanholično liričnostjo.

Ta Kranjčeva epska posebnost izvrstno in zopet docela epsko razrešuje zelo važen oblikovni problem o razmerju med osrednjim življenjem in okvirom. Za okvir je pisatelj porabil šest marofskih družin, ki se v poteku povesti iz težakov preleve v neodvisne kmete. Med njimi je več živo in z občutkom orisanih oseb (Kovač). Odnosi med njimi in osrednjo osebnostjo ter njenim skritim življenjem so rahli. Zaradi tega bi pri količakaj drugače organiziranem pisatelju, kakor je Kranjec, osrednje življenje lahko izskočilo in vezi med njim in širšim kolektivom bi se popolnoma razdrle. Tu je drugače. Kranjca zanima v prvi vrsti življenje, širni njegov ocean; vse ljudi in tudi vsakega »človeka« gleda samo kot pojav v velikem življenju. Tako tudi Karčija, ki mu je navzlic silaštvu in odtrganosti od zemlje in še navzlic zamotanemu notranjemu doživljanju samo nekoliko zanimivejši pojav med zanimivi pojavi. Obodno življenje povesti mu ni samo okvir, marveč s sredino vred enotna življenska gmota, v kateri se le nekoliko razločneje vidi Karčijeva izrazitejša usoda. Ta rahla in vendar organska gradnja vsebuje možnosti za široke, a ne prav čvrsto strnjene epske koncepte. V »Težakih« je poleg ne prav trdno povezane zgradbe povzročila še rahlo monotonijo, ki zveni in izzvani skoraj brez do- ločnejših in poživljajočih poudarkov.

Ta monotonija pa nikakor ni puščobnost. Nasprotno, v nji je vsebovano tudi svojstvo, ki je velika odlika Kranjčevega pripovedništva. V misli imam ton, to se pravi neko enotno, izdelano in dognano temeljno razpoloženje, iz katerega v harmonični menjavi nastajajo in v katerega se zopet izgubljajo razpoloženja posameznih prizorov. Ta ton, ki ga ima Kranjčeva knjižica v veliki meri in ki ga more ustvariti samo pisatelj pesniške ali umetniške potence, je tisto, kar sem prej imenoval liričnost.

Kranjčev tekst je prepojen ž njo in prisotnost tega elementa v delu tako izrazitih epskih svojstev je posebna odlika te knjižice in zanesljivo poročstvo za bodoče Kranjčevo delo.

Monotonija, in četudi nosi v sebi tak liričen čar, je epski tvornosti lahko nevarna. Zdi se mi, da se Kranjec tudi bori ž njo in da ga navdajo krepka volja do plastičnosti oseb in prizorov. V »Težakih« je več mest, na katerih zgodba in karakterizacija zavreta v prizore, polne umetniške čarovnije. Tako je Karčijevo premišljanje pri Katičinem odhodu o tem, kako se bo vedla, ko se nekoč povrne: »Izstopila bo z meščansko gesto, govorila glasno in ponarejeno prisiljeno. Pa samo zato, da bi prišel on pogledat. Ozrla bi se tedaj in bi vprašala Nušo mimogrede in brez zanimanja: 'Kdo pa je to?' — 'To je naš oskrbnik.' — 'Hm.' — Ko ga pa le ne bo na spregled, bo tako po ovinkih vprašala: 'Kdo pa je zdaj tu oskrbnik?' — Nuša ji bo povedala neznano ime. Malce bo iznenadena. 'Kaj ni več oni — Karči?' — 'Ne.' — 'Kje pa je?' 'Ustrelil se je!'...« In morda še pretresljivejši prizor, ko se Karči in stari Janči-bači v pijanosti igrata, kakor se je starec nekoč igral s svojimi otroki.

»Težaki« so napisani z zelo redko nadarjenostjo. Navzlic temu, da so pisatelj prvi obsežnejši poizkus, v katerem se čista intuicija še bori z intelektualnostjo in kajpada tudi še z izrazilom, vsebujejo toliko dragocenega in osebnega, združujejo osebno in splošno življenje v dovolj harmonično celoto in spajajo stvarne ali naravne in pa subtilne, izrazito pripovedniške in lirске elemente v tako svetlo celoto in prosojno snov, da že žari okrog življenja teh ljudi tista poveljujoča in posvečujoča glorijska, ki obda vsako živo in mrtvo stvar, če se je dotakne umetnikova roka. Za nas so »Težaki« zanimiva, lepa, radujoča knjiga, za Miška Kranjca pa prvi poizkus, zajeti bistveno življenje svoje ožje domovine v zaokrožen, harmoničen umotvor z žigom njene enolično otožne lepote.

Josip Vidmar.

GLEDALIŠKA POROČILA

Mariborsko gledališče. Sezona 1932/3.

Dve nevesti. Vesela igra v treh dejanjih. Spisal Cvetko Golar. Režiral Jože Kovič.

Ob navzočnosti avtorja, ki ga je mariborsko občinstvo simpatično pozdravilo, je to pot repertoar mariborskega gledališča posegel po delu iz slovenskega kmetskega življenja.

Pod naslov »Dve nevesti« je pisatelj pripisal opombo, da se dejanje vrši »v tistih dobrih starih časih«, da bi bil s tem opravičil enostransko zidealizirano sliko življenja slovenskega kmeta. Radi vsestranske pretiranosti (morda sta k temu režija in igra še nekaj dodali) si mora človek »tiste stare dobre čase« odmakniti do pravljicne oddaljenosti, pri čemer pa se nehote vzbudi vprašanje: čemu ob tako vsakdanjih motivih v take daljave? Ob delu, ki poleg edinega nauka, da se z lažjo ne pride daleč, nima nobene globlje zasnove, bi vendar pričakovali, da poleg vselega prikazovanja spretno ubranih komičnih naključij, prikaže vsaj našega človeka takega kakršen je, tudi z njegovimi sedmimi križi in nadlogami, kar bi po eni strani kmeta približalo meščanskemu gledalstvu, po drugi pa brez dvoma tudi komičnosti igre same dalo močnejši vir.

Upriporítev je že tako malo verjetne scene in osebe še pretiravala, ženske vloge so bile preglasne in previhrave, vendar je bilo nekaj prizorov izdelanih do prave dovršenosti, čemur sta pripomogla gg. Pavle Kovič in Vladimir Skrbinšek, ki sta z Močeradnikovim Miho in stricem Andrejko ustvarila nepozabna tipa.

Mariborsko občinstvo je najbolj zabavala »pristna« gorenjska izreka kot na primer: v nedevo; takve pa še ne; men nič mati; sem prišu ter nešteto podobnega. In ker ob predstavah s pismeno slovenščino često slišimo oblike kakor: neč; sem pršu, kreh itd., logični zaključek ne bo izostal.

Silva Trdina.

ALI VESTE

da so za novo svetlobno napeljavo v dunajskem Burgtheatru porabili 120 km žice in da je bilo za to delo potrebnih 110.000 delovnih ur.

da se je v novembru vršila v Kölnu dražba rokopisov slavnih ljudi. Med drugimi so bili zastopani Goethe, Schiller, Heine, Kant, Lessing, Friedrich Veliki, Bach, Mozart, Schubert, Wagner. Baje po zelo nizkih cenah, ker kriza tudi stari slavi ne prizanaša.

da bo Maks Reinhard pustil svoje »domače gledališče« Theater an der Josefstadt, ker mu najbrž premalo nese.

da je pri proslavi Gerharda Hauptmanna na berlinski univerzi prišlo do neprijetnih prizorov, ker so študentom na lepakih obljubljali prost vstop (za reklamo), potem so pa narodno-socialistični študentje pobirali po marko vstopnine in se tako hoteli okoristiti celo s tem. Demonstracijam ni napravila konca policija, ampak veliki pesnik sam, ki je prišel med študente in razgrajanje spremenil v navdušenje zase.

da je Hauptmannov jubilej v številkah takle: v celoti znaša število izvodov vseh njegovih spisov 1,650.000 izvodov. Od teh so dosegli najvišje število Tkalci z 224.000 izv., Potopljeni zvon 165.000 izv., Hanice pot v nebesa 91.000 izv. Najnižjo naklado je doživel Strah (Spuk) 5000 izv. Tu niso šteti izvodi zbranih spisov, ki so tudi nekolikokrat izšli. Prevedena so njegova dela na 21 jezikov.

da je v Evropi imela prvo stolico za časnikarstvo univerza v Leipzigu že pred vojsko, zdaj pa jih v Nemčiji nahajamo tudi v Münchenu, Berlinu, Kölnu, Heidelbergu, Hamburgu.

da so v Nemčiji preteklo gledališko leto na prvo uprizorili 332 del, od tega 24 oper, 27 operet. Nemških del je bilo 258, tujih 64.

da so v Darmstadtu zadnjič neko nedeljo tik pred predstavo »Dona Carlosa« izgubili pevca naslovne vloge. Drugega niso mogli dobiti, dokler se ni kar na lepem za to žrtvoval dirigent Zweißler in od pulta skočil na oder ter na veliko začudenje občinstva sijajno odpel in odigral to težko vlogo.

da je nagrado Francoske akademije za roman dobil Jacques Chardonne za delo »Eva ou le journal interrompu« (Eva ali prekinjeni dnevnik).

da je Friedricha Sieburga senzacionalna knjiga o Franciji »Dieu, est-il Français?« (Ali je Bog Francoz) izšla v italijanskem prevodu pod naslovom »Chi sono questi Francesi« (Kdo so ti Francozi) v založbi Bompiani v Milanu.

da je v Laxenburgu umrla Kristina Baer-Frisell, ki je ustvarila znamenito plesno šolo v Hellerau in Laxenburgu, iz katere je prišlo več sto umetniških plesalcev.

da je v Insel-Verlagu v Leipzigu izšlo delo Štefana Zweiga o Mariji Antoinetti, s podnaslovom: Podoba srednjevrstnega značaja, ki je v nasprotju z dosedanjimi življenjepisnimi romani iz nehanja velikih zgodovinskih ljudi podoba »navadne ženske, ne posebno pametne, ne posebno bedaste, ki ni bila ne ogenj ne led, brez posebne moči za dobro in brez najmanjše volje za slabo, povprečna ženska od včeraj, danes in od jutri, brez nagiba do demoničnosti, brez volje do heroičnosti in prav zato najbrž nezaželen predmet za tragedijo.«

da je moskovska državna založba izdala Goethejeva dela v tatarsčini.

da obstoja straßburška založba Heiß že od l. 1535. in je v proslavo svojega jubileja izdala antologijo alzaške in lotarinške poezije z naslovom »Zwischen Rhein und Elsaß«.

da je...

Nabral Mirko Javornik

ČE SE DVA ENAKO PIŠETA

V novembrskem zvezku revije »Die Literatur« beremo: Literarna Italija je razklana v dva tabora. Kakor po navadi, če se na Apeninskem polotoku duhovi razburijo, gre tudi zdaj za vprašanje o identiteti... Živita dva Maria Massa. Do zdaj so poznali samo enega; ta je bil mlad, darovit južnoitalijanski pisatelj, ki je za svoje romane prejemal literarne nagrade in ki je pripadal znani mladi — skoro zgolj južnoitalijanski — literarni generaciji. Ta Mario Massa je bil nekega dne silno presenečen; na programu nekega rimskega odra je zapazil svoje delo, ki ni bilo njegovo. Naslov sicer ni bil čisto tak, kakor na njegovem delu, vendar pa je šlo za Sokrata in avtor se je imenoval Mario Massa. Poizvedbe, odprta pisma v časopisih in alarm v Društvu avtorjev: »Kdo je Mario Massa?« Mario Massa št. II. je bil prav toliko star pisatelj kakor Mario Massa št. I. Napisal je prav toliko, če ne še več del; komponirali so njegove pesmi in jih sprejemali na programe. Zabavna gledališča so igrala njegove librete. Vse to je bilo lepo in prav, dokler ni Mario Massa št. II. zašel na polje čiste literature, zlasti dramske. Tedaj je planil pokoncu Mario Massa št. I. in branil svoje območje. Razpravljali so v časopisju, ali je upravičeni lastnik državno in cerkveno priznanega imena dolžan svojemu imenu pridati še kako oznako ali pa ga menjati samo zato, ker je v literaturi poznan še nekdo drugi pod prav takim imenom. Prepirali so se, kdo od obeh mora menjati ime. Mario Massa št. I. se je čutil oškodovanega, torej naj on menja ime. Toda to ni mogoče, kajti njegovo ime je znana firma. Menjal naj bi ga torej Mario Massa št. II. — ker ni tako znan. Toda izkazalo se je, da se je Mario Massa št. II. pojavil v javnosti leto prej kot Mario Massa št. I. in obiskovalci zabavnih gledališč so poznali svojega pesnika, ne pa onega, ki je prejemal nagrade. Torej tudi tako ni bilo mogoče vprašanja rešiti. Prepir bi bil zavzel sila ostre oblike, da ni Mario Massa št. II. blagohotno pridejal svojemu imenu »*di Parma*« s prošnjo, da naj oni pristavi k svojemu »*di Foggia*« (njegov rojstni kraj). Spor med tema dvema je bil s tem rešen. Vprašanje samo pa ne; zakaj izkazalo se je, da v italijanskem pravu ni nobenega zanesljivega paragrafa, ki bi ščitil imena avtorjev. Ta vrzel vpije zdaj po rešitvi. V Italiji je na stotine D'Annunzijev; navdušeni očetje so dali svojim sinovom ime Gabriele. Kako torej, če se nenadoma pojavi kakšen D'Annunzio, ki bo res D'Annunzio in katerega ime ne bo zgolj psevdonim? No, poveljnik Gardskega jezera bo imel pač priliko, da se bo označeval s svojim knežjim naslovom.

G. R.

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Vesele božične praznike in srečno Novo leto

želi cenjenim bralcem

Založba Modra ptica

ZALOŽBA MODRA PTICA V NOVEM LETU 1932/33

Program naše založbe za l. 1932./1933. smo objavili že v 10. številki prejšnjega letnika. Toda, ker je pristopilo veliko novih naročnikov, ga zdaj še enkrat objavljamo. Založba izda za svoje redne naročnike vsako leto štiri velike in lepo opremljene knjige, prevode iz najboljše svetovne literature. Poleg teh štirih knjig, ki so izbrane tako, da bodo ohranile svojo trajno vrednost, pošilja založba svojim rednim naročnikom še vsak mesec leposlovno revijo »Modro ptico«.

Za leto 1932./33. so določene sledeče knjige:

1. René Fülöp Miller: „SVETI SATAN“.

O tem delu, ki je pravkar izšlo in ki ga bodo še pred Novim letom prejeli naši naročniki, poročamo na drugem mestu v tej številki revije.

2. John Galsworthy: „FORSYTE SAGA“.

Letos izide I. del tega mogočnega epa, roman, ki mu je naslov »Bogati mož.« S »Forsyte Sago« se je Galsworthy uvrstil med največje tvorce sodobne Evrope. (Letos je prejel tudi Nobelovo nagrado). »Forsyte Saga« ni le njegovo največje delo, ampak presega skoro do malega vse, kar so prinesla zadnja desetletja. S tem ogromnim delom, (ki bo izšlo celo v treh zvezkih, najkasneje v treh letih), bo slovenska prevodna literatura obogatela za enega največjih epov. Poslovenil jo bo mojster Oton Župančič.

Prvi del izide v začetku marca 1933.

3. Sinclair Lewis: „MARTIN ARROWSMITH“.

Roman. Lewis je danes najmočnejši ameriški pisatelj. Njegova dela prevajajo v vse jezike in žanje povsod priznanje in uspeh. Tudi on je bil odlikovan z Nobelovo nagrado. Roman »Martin Arrowsmith« je njegovo najboljše delo, ki ga je svetovna kritika uvrstila med veledela, ki ne izgube nikoli na svoji veličini. Roman bo poslovenil dr. Stanko Leben. Izide v začetku junija 1933.

4. Fedor M. Dostojevskij: „NETOČKA NEZVANOVA“.

Roman, eden najlepših biservov ruskega velikana, ki uživa že tudi pri nas tak sloves, da mu ni treba še posebne reklame. Delo bo poslovenil Josip Vidmar. Izide v začetku septembra 1933.

Poleg teh štirih velikih knjig bodo prejemale naši naročniki, kot smo že omenili, vsak mesec brezplačno

Leposlovno revijo: „MODRA PTICA“.

Revija se je v treh letih svojega izhajanja vsesplošno priljubila in postala važen faktor v našem literarnem življenju. Kakor je bila do zdaj, bo ostala tudi v bodoče docela neodvisna. Odpirala bo svoje predele vsakomur, ki ima voljo in moč tvorno posegati v slovensko kulturno življenje. Prinašala bo dobre novele in črtice naših mladih pisateljev, članki in poročili bo osvetljevala sodobne kulturne in socialne pojave. Poleg tega bo, kakor do sedaj, prinašala dobre prevode novel in člankov iz tujih slovstev.

KAJ MORA VEDETI VSAK NAROČNIK MODRE PTICE

(Preberite natančno)

1. Poslovno leto Založbe Modre ptice se prične vsako leto s 1. decembrom in se konča s 30. novembrom prihodnjega leta. Zato izide prva številka revije in prva knjiga že v decembru, zadnja (dvanajsta) številka revije pa v novembru prihodnjega leta. Knjige izhajajo zaporedno, vsake tri mesece ena. Prva v decembru, druga v marcu, tretja v juniju, četrta v septembru.

2. Naročnina znaša za vse leto:

za knjige vezane v mehko Din 180.—,
za knjige vezane v platno Din 240.—,
za knjige vezane v polusnje Din 300.—.

Naročnina se lahko plačuje tudi polletno, četrletno ali mesečno v enakih obrokih. Poleg te naročnine plača naročnik še enkratno pristopnino Din 10.— in sicer ob pristopu.

3. Kdor se ne naroči na vse štiri knjige, ne prejema mesečne revije in plača naročene knjige po knjigotrških cenah, to je najmanj 25% dražje.

4. Kdor je reden naročnik Modre ptice, ima pravico, da dobi na vsako knjigo, ki jo naroči pri nas in ki je izšla v Založbi Modri ptici, po naročniški ceni, to je 25% ceneje, kakor v knjigotrštvu.

5. Naročnino je treba plačevati zmerom vsaj vsak mesec sproti. Še boljše pa je, če je naročnina plačana vsaj za tri mesece naprej. Kdor ne plačuje naročnine redno, ga opominjamo in mu zaračunamo stroške za opomine. Kdor se tudi opominom ne odzove, mu ustavimo nadaljnje pošiljanje publikacij in izterjamo ves znesek, ki bi ga moral naročnik do konca leta še plačati, po pravnem zastopniku in mu nato pošljemo še tiste publikacije, ki smo mu jih zaradi nerednega plačevanja ustavili. *Pripominjamo pa, da so nam opomini in sploh vsako izterjavanje izredno neljubi, ker nas ovirajo pri poslovanju. Zato prosimo naročnike, da redno plačujejo naročnino, za kar jim bomo resnično hvaležni.*

6. Kdor se naroči na Modro ptico, ne more tega naročila med letom več prekli-
cati, marveč je dolžan, da poravna celoletno naročnino.

7. Kdor bi v prihodnjem letu (1933./1934.) ne želel biti več naročnik, nam mora javiti svoj odstop najkasneje do 1. oktobra 1933. Takrat gredo namreč publikacije za novo poslovno leto v tisk in se na poznejše odpovedi ne bi mogli več ozirati.

8. Založba si pridržuje pravico, da v slučaju potrebe ali morebitnih nepremostljivih ovir zamenja eno izmed najavljenih knjig z drugo, ki pa mora biti literarno tudi dobra in pomembna.

9. Naši naročniki si lahko povečajo svojo knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov. Razpisane so vedno bogate nagrade.

10. Cenjene naročnike prosimo, da nas o vsem, s čimer morda niso zadovoljni, obveste in da nam vedno javljajo svoje želje in nasvete. Zmerom smo pripravljeni upoštevati, kar je v korist celoti, pa tudi ustreči vsakemu posamezniku, če nam je to mogoče.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI.

ORIGINALNA VEZAVA REVIJE MODRE PTICE

Kakor lani in predlanskim smo tudi letos poskrbeli za originalno vezavo revije »Modre ptice«. Če hočete imeti v svoji omari eno lepo in v redno knjigo več, pošljite nam vseh 12 lanskoletnih števil in mi Vam bomo v par tednih poslali nazaj vezan letnik. Pozabiti pa ne smete navesti svojega imena in naslova, kot se je to lani v dveh primerih zgodilo. Načrt za vezavo je zelo lep in okusen. Izdelal ga je arh. Ivo Spincič. Kdor želi lahko pošlje v vezavo tudi prejšnja dva letnika. Vezava stane samo Din 30.—.

ZASTONJ VAM VEŽEMO III. LETNIK MODRE PTICE

Kdor pridobi enega novega naročnika mu mesto nagrade, če želi, sprejmemo v vezavo III. letnik revije »Modre ptice«.

René Fülöp Miller: SVETI SATAN

Ta knjiga, ki je pravkar dotiskana in ki jo bodo v kratkem prejeli naši naročniki, je prevedena že skoro v vse evropske jezike in je doživela povsod izredno velik uspeh. Navdušeno je pisala o njej cela vrsta velikih pisateljev. Zaradi pomanjkanja prostora navajamo tukaj mnenja samo petih znamenitih pisateljev. Poglejmo, kaj pravijo.

KNUT HAMSUN:

Prekrasno delo po svojem besedilu, podobah in književni opremi. Zdi se mi, kakor bi bilo v njem zbrano vse: vsota dognanih dejstev, zdravo pojmovanje oseb in temeljitost, ki se približuje znanosti.

ROMAIN ROLLAND:

Štivo, ki te prevzame, izreden roman resničnosti, kakor bi čutil v njem duha Dostojevskega.

THOMAS MANN:

To je izredno štivo, razburljivo, čudno in zelo poučno. Pred bralcem se razgrinja pristno rusko življenje svetnika in grešnika, ki spominja na najhujše in na najstrašnejše stvari pri Dostojevskem. Fülöp-Millerjev »Sveti satan« je knjiga, ki se mi zdi sposobna, da z nenavadnim čarom svojih karakteristik in opisov nadkrili veliko večino izmišljenih romanov.

D. S. MEREŽKOVSKIJ:

Razputin je tako zanimiv, da se ne moreš odtrgati od njega. To je prva resna knjiga o njem in ne morem razumeti, da jo je mogel napisati pisatelj, ki ni Rus.

ŠTEFAN ZWEIG:

Delo je preseglo moje strastno pričakovanje. V tem čudovitem delu čutim zopet enkrat, da je resničnost največji pesnik. Niti Dostojevskij ali Tolstoj nista ustvarila tako presenetljive osebnosti, kakršna je ta sveti satan; že več let nisem bral romana, ki bi me tako zgrabil in ki bi tako napeto razodeval demoničen pojav, kakor ga ta strogo stvarni in prav radi tega dvakrat razburljivejši opis. Meni se zdi ta knjiga najvažnejši sodobni dokument vzhoda, ki bi jo moral brati vsak, kdor hoče razumeti Rusijo in njen sedanji razvoj. Vedno znova radoveden in začuden ogledujem tudi presenetljive slike, ki vsaj deloma pojasnjujejo neverjetno duševno moč tega človeka. Prepričan sem, da bo ta knjiga segla daleč preko mej Nemčije in pretresljivo in prosvetljeno učinkovala po vsem kulturno zainteresiranem svetu. Presrečno se vam zahvaljujem za siloviti vtis, kakršnega že dolgo ni napravilo name kako zgodovinsko delo. Čudil bi se, če bi ta fantastična postava ne užgala v vsem pesništvu želje, da bi jo upodabljal in dramatično tolmačilo.

V slovenščino je to delo prevedel dr. F e r d o K o z a k. Knjiga je bogato ilustriрана (okrog 40 slik) in po načrtih arh. Spinčiča okusno opremljena.

OPOZORILO

Reviji je priložena položnica. Cenjene naročnike prosimo, da plačajo naročnino za mesec december. Kdor je v zaostanku z naročnino, naj ob tej priliki tudi to poravnava. Pravkar je namreč izšla prva redna knjiga za letošnje poslovno leto »Sveti satan« in si jo gotovo vsakdo želi čim prej prejeti.

Za božič in Novo leto izide prekrasna knjiga

Alojz Gradnik
Svetle samote

(Izbor lirike)

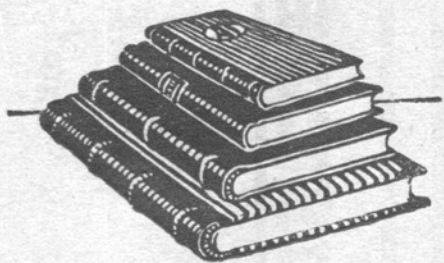
Za božič izide v Založbi Modri ptici kot izredna publikacija pomembna antologija Gradnikove lirike: »SVETLE SAMOTE«.

Alojz Gradnik je poleg Otona Župančiča največji slovenski živeč lirik. Antologija bo obsegala izbor iz njegovih dosedanjih pesniških zbirk in lepo število v knjigah še ne objavljenih pesmi. Knjiga bo mogočen spomenik tega poetskega življenja od njegove temne, mladostne strastnosti do zrele jasnosti petdesetletnika. Obsegala bo s predgovorom kritika Josipa Vidmarja, ki je antologiji tudi urednik, kakih deset tiskovnih pol. Pesmi bodo razdeljene v sedem ciklov, ki kažejo ves obseg pa tudi ves razvoj Gradnikovega čuvstvovanja. Prvi »Eros-tanatos«, ki je najobsežnejši, govori o ljubezni; drugi »Zadnje straže« o narodnosti in slovenski zemlji; tretji »Sebi« strinja v sebi vse elemente pesnikove duševnosti, zaključuje posredno ljubavni cikel in ustvarja prehod k četrtemu, naslovljenemu »Drevo življenja«, ki bi ga lahko imenovali tudi rodbinski cikel; peti »V zoreči jeseni« ubira že preduhovljene akorde Gradnikove zrelosti in preide v poslednji originalni sonetni cikel »Večerna senca«, ki vsebuje meditacije o velikih resnicah in skrivnostih človeškega življenja. Knjiga bo v najboljšem pomenu človeški dokument in bo kot taka izmed najboljših, kar jih more dati slovenska literarna sodobnost. Zaključil jo bo kratek, toda pester cikel izbranih Gradnikovih prevodov od Verlaina preko vzhodnih kitajskih, arabskih in staro-egiptskih pesnikov pa do veličastnih sonetov Michelangelovih. Tehtna in velika knjiga, ki bo prešla v duhovno last vsega naroda.

Knjiga bo krasno opremljena (arh. Ivo Spinčič) in bo stala v platno vezana Din 60'— (za naročnike na Modro ptico samo Din 45'—), luksuzna numerirana izdaja, z avtorjevim podpisom in vezana v celo usnje, pa Din 120'— (za naše naročnike Din 90'—). Ta luksuzna izdaja bo izšla samo v 60 izvodih in opozarjamo zato vse interesente, da jo pravočasno naroče, ker je verjetno, da bo v najkrajšem času pošla.

Založba Modra ptica v Ljubljani.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

Salda-konte — Štrace
Journale — Šolske
zvezke — Mape —
Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

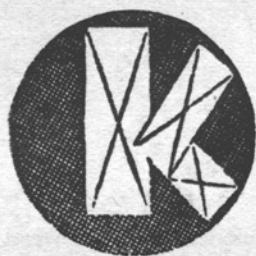
Knjigoveznica

Jugoslovanske tiskarne

v Ljubljani

Kopitarjeva ulica 6

II. nadstropje

KVERTA "D-1"
"O-3"
LJUBLJANA

Karlovška c. 2 Vojarski pot 1

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakvr-
sten tisk najsolidneje

KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13

KDOR VARČUJE
SIVIH LAS SE
OBVARUJE

Za vse naše
vloge in obveze
jamči
z vsem premoženjem
in vso davčno močjo

**Dravska
banovina**

HRANILNICA
DRAVSKE
BANOVINE
LJUBLJANA
MARIBOR
CELJE